॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ द्वितीयः भागः॥

॥ सुन्दरकाण्डः युद्धकाण्डः उत्तरकाण्डः ॥

Prepared By: Sarravanan Subramaniam

http://sreegurukrupa.blogspot.com/

॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

http://sreegurukrupa.blogspot.com/

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अभिवाद्याथ सकलान् अमरान्पवनात्मजः ।
पुप्लुवे च गिरेस्तस्माद्विलङ्घयितुमर्णवम् ॥ १॥

पदविभागः
अभिवाद्य अथ सकलान् अमरान् पवनात्मजः पुप्लुवे च गिरेः तस्मात् विलङ्घयितुम् अर्णवम्

अन्वयः
अथ पवनात्मजः सकलान् अमरान् अभिवाद्य च तस्मात् गिरेः अर्णवं विलङ्घयितुम् पुप्लुवे ।

तात्पर्यम्
हनूमान् महेन्द्राद्रिम् आरुरोह । अथ पवनात्मजः हनूमान् सकलान् देवान् नमस्कृत्य च तस्मात् गिरेः अर्णवं विलङ्घयितुम् पुप्लुवे ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अभिवाद्य + अथ - सवर्णदीर्घसन्धिः गिरेः + तस्मात् - विसर्गसकारः
तस्मात् + विलङ्घयितुम् - जश्त्वसन्धिः
♦ कृदन्ताः
अभिवाद्य - अभि + वदिँ + ल्यप् प्रत्ययः
विलङ्घयितुम् - वि + लन्घ् + तुमुन् प्रत्ययः
पुप्लुवे - प्लु धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *पुप्लुवे पुप्लुवाते पुप्लुविरे*

अभिवाद्य – नमस्कृत्य अमराः - देवाः
पवनात्मजः - हनूमान् अर्णवः - समुद्रः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

स समुल्लङ्घ्य मैनाकं सुरसामभिवाद्य च ।
निहत्य सिंहिकां नीत्या पारं प्राप महोदधेः ॥२॥

पदविभागः
सः समुल्लङ्घ्य मैनाकं सुरसाम् अभिवाद्य च निहत्य सिंहिकां नीत्या पारं प्राप महोदधेः

अन्वयः
सः मैनाकं समुल्लङ्घ्य सुरसाम् अभिवाद्य च सिंहिकां नीत्या निहत्य महोदधेः पारं प्राप ।

तात्पर्यम्
हनूमान् अर्णवं विलङ्घयितुम् पुप्लुवे । सः मैनाकं समुल्लङ्घ्य, नागमातां नमस्कृतवान् ।पश्चात् सिंहिकां नीत्या निहत्य, महोदधेः पारं प्राप ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सः + समुल्लङ्घ्य - विसर्गलोपः
♦ _कृदन्ताः_
अभिवाद्य - अभि + वदिँ + ल्यप् प्रत्ययः
समुल्लङ्घ्य - सम् + उत् + लघिँ + ल्यप् प्रत्ययः
निहत्य - नि + हन् + ल्यप्प्रत्ययः

अभिवाद्य - नमस्कृत्य
सुरसा - नागमाता

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

लङ्काधिदेवतां जित्वा तां प्रविश्यानिलात्मजः ।
सीतां विचिन्वन्नद्राक्षीत् निद्राणं निशि रावणम् ॥३॥

पदविभागः
लङ्काधिदेवतां जित्वा तां प्रविश्य अनिलात्मजः सीतां विचिन्वन् अद्राक्षीत् निद्राणं निशि रावणं

अन्वयः
अनिलात्मजः लङ्काधिदेवतां जित्वा, तां प्रविश्य, सीतां विचिन्वन्, निशि निद्राणं रावणम् अद्राक्षीत् ।

तात्पर्यम्
हनूमान् महोदधेः पारं प्राप । पश्चात् हनूमान् लङ्काधिदेवतां जित्वा, तां प्रविश्य, सीतां विचिन्वन्, निशि निद्राणं रावणम् अद्राक्षीत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

प्रविश्य + अनिलात्मजः - सवर्णदीर्घसन्धिः
विचिन्वन् + अद्राक्षीत् - ङमुडागमनसन्धिः

♦ कृदन्ताः
जित्वा - जि + क्त्वा प्रत्ययः
प्रविश्य - प्र + विश् + ल्यप् प्रत्ययः

अद्राक्षीत् - दृश् धातोः लुङ् लकारः प्रथमपुरुषः
अदर्शत्/अद्राक्षीत् अदर्शताम्/अद्राष्टाम् अदर्शन्/अद्राक्षुः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अपश्यंस्तत्र वैदेहीं विचिन्वानस्ततस्ततः ।
अशोकवनिकां गत्वा सीतां खिन्नां ददर्श सः ॥४॥

पदविभागः
अपश्यन् तत्र वैदेहीं विचिन्वानः ततः ततः अशोक-वनिकां गत्वा सीतां खिन्नां ददर्श सः

अन्वयः
तत्र वैदेहीं अपश्यन्, ततः ततः विचिन्वानः, सः अशोकवनिकां गत्वा सीतां खिन्नां ददर्श ।

तात्पर्यम्
हनूमान् लङ्कां प्राप्तवान् अतः तत्र निशि निद्राणं रावणम् अद्राक्षीत् । सः तत्र वैदेहीं अपश्यन्, ततः ततः विचिन्वानः, सः अशोकवनिकां गतवान् ।तत्र सीतां खिन्नां ददर्श ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

अपश्यन् + तत्र - सत्वसन्धिः
विचिन्वानः + ततः - विसर्गसकारः
ततः + ततः - विसर्गसकारः

♦ कृदन्ताः

गत्वा - गम् + क्त्वा प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

पादपं कञ्चिदारुह्य तत्पलाशैः सुसंवृतः ।
आस्ते स्म मारुतिस्तत्र सीतेयमिति तर्कयन् ॥५॥

पदविभागः
पादपं कञ्चित् आरुह्य तत्पलाशैः सुसंवृतः आस्ते स्म मारुतिः तत्र सीता इयम् इति तर्कयन्

अन्वयः
मारुतिः कञ्चित् पादपम् आरुह्य, तत्पलाशैः सुसंवृतः, तत्र 'सीता इयम्' इति तर्कयन् आस्ते स्म ।

तात्पर्यम्
पश्चात् हनूमान् कञ्चित् पादपम् आरुह्य, तत्पलाशैः सुसंवृतः तत्र 'सीता इयम्' इति तर्कयन् आस्ते स्म ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः
कञ्चित् + आरुह्य - जश्त्वसन्धिः
मारुतिः + तत्र - विसर्गसकारः
सीता + इयम् - गुणसन्धिः

♦ कृदन्ताः
आरुह्य - आ + रुह् + ल्यप् प्रत्ययः

पादैः पिबति इति पादपः - वृक्षः
आस्ते - आस् धातोः लट् लकारः प्रथमपुरुषः *आस्ते आसाते आसते*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रावणस्तु तदाऽभ्येत्य मैथिलीं मदनार्दितः ।
भार्या भव ममेत्येवं बहुधा समयाचत ॥६॥

पदविभागः
रावणः तु तदा अभ्येत्य मैथिलीं मदनार्दितः भार्या भव मम इति एवं बहुधा समयाचत

अन्वयः
तदा रावणः तु मदनार्दितः अभ्येत्य, मैथिलीं 'मम भार्या भव ' इति एवं बहुधा समयाचत ।

तात्पर्यम्

तदा रावणः तु मदनार्दितः अभ्येत्य, सीतां 'मम भार्या भव ' इति एवं बहुधा समयाचत ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः
रावणः + तु - विसर्गसकारः
तदा + अभ्येत्य - सवर्णदीर्घसन्धिः
मम + इति - गुणसन्धिः
इति + एवं - यण्सन्धिः

♦ समासः
मदनेन आर्दितः - मदनार्दितः - तृतीयातत्पुरुषः

♦ कृदन्ताः
अभ्येत्य - अभि + इण् + ल्यप् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अहं त्वदनुगा न स्यामित्येषा तं निराकरोत् ।
काममन्युपरीतात्मा रावणोऽथ गृहं ययौ ॥७॥

पदविभागः
अहं त्वदनुगा न स्याम् इति एषा तं निराकरोत् काममन्युपरीतात्मा रावणः अथ गृहं ययौ ।

अन्वयः
"अहं त्वदनुगा न स्याम्" इति एषा तं निराकरोत् । अथ काममन्युपरीतात्मा रावणः गृहं ययौ ।

तात्पर्यम्
रावणः सीतां 'मम भार्या भव ' इति एवं बहुधा समयाचत । सीता "अहं तव अनुगा न स्याम्" इति रावणं निराकरोत् । अथ काममन्युपरीतात्मा रावणः गृहं ययौ ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
इति + एषा - यण्सन्धिः
रावणः + अथ - विसर्गउकारः

♦ समासः
तव अनुगा - त्वदनुगा - षष्ठीतत्पुरुषः
कामः च मन्युः च - काममन्यू - इतरेतरद्वन्द्वसमासः
काममन्युभ्याम् परितात्मा - काममन्युपरीतात्मा - तृतीयातत्पुरुषः

स्याम् अस् धातोः विधिलिङ् उत्तमपुरुषः *स्याम् स्याव स्याम*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

गते तु रावणे सीतां प्रलपन्तीं स मारुतिः ।
उक्त्वा रामस्य वृत्तान्तं प्रददौ चाङ्गुलीयकम् ॥८॥

पदविभागः
गते तु रावणे सीतां प्रलपन्तीं सः मारुतिः उक्त्वा रामस्य वृत्तान्तं प्रददौ च अङ्गुलीयकम्

अन्वयः
रावणे तु गते, सः मारुतिः, प्रलपन्तीं सीतां, रामस्य वृत्तान्तं उक्त्वा अङ्गुलीयकं च प्रददौ ।

तात्पर्यम्
सीता अहं तव अनुगा न स्याम्" इति रावणं निराकरोत् । पश्चात् तु रावणे गते सति सः मारुतिः, प्रलपन्तीं सीतां, रामस्य वृत्तान्तं उक्त्वा अङ्गुलीयकं च प्रददौ ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सः + मारुतिः - विसर्गलोपः
च + अङ्गुलीयकं - सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ कृदन्ताः
प्रलपन्तीम् - प्र + लप् + शतृ स्त्रीलिङ्गः
उक्त्वा - वच् + क्त्वा प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

तत्समादाय वैदेही विलप्य च भृशं पुनः ।
चूडामणिं ददौ तस्य करे सा मारुतेः प्रियम् ॥९॥

पदविभागः
तत् समादाय वैदेही विलप्य च भृशं पुनः । चूडामणिं ददौ तस्य करे सा मारुतेः प्रियम्

अन्वयः
वैदेही तत् समादाय भृशं च विलप्य, पुनः सा तस्य मारुतेः करे प्रियं चूडामणिं ददौ ।

तात्पर्यम्
तदा वैदेही तत् समादाय भृशं च विलप्य, पुनः सा तस्य मारुतेः करे प्रियं चूडामणिं ददौ ।

व्याकरणम्
♦ कृदन्ताः
समादाय - सम् + आ + दा + ल्यप् प्रत्ययः
विलप्य - वि + लप् + ल्यप् प्रत्ययः
ददौ - दा धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *ददौ ददतुः ददुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

मा विषादं कृथा देवि राघवो रावणं रणे ।
हत्वा त्वां नेष्यतीत्येनामाश्वास्य स विनिर्ययौ ॥१०॥

पदविभागः
मा विषादं कृथाः देवि राघवः रावणं रणे । हत्वा त्वां नेष्यति इति एनाम् आश्वास्य सः विनिर्ययौ

अन्वयः
देवि, मा विषादं कृथाः। राघवः रावणं रणे हत्वा त्वां नेष्यति।" इति सः एनाम् आश्वास्य विनिर्ययौ ।

तात्पर्यम्
हनूमान् देवि, मा विषादं कृथाः। राघवः रावणं रणे हत्वा त्वां नेष्यति।" इति एनाम् आश्वास्य विनिर्ययौ ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

कृथाः + देवि - विसर्गलोपः
राघवः + रावणं - विसर्गउकारः
नेष्यति + इति - सवर्णदीर्घसन्धिः
इति + एनाम् - यण्सन्धिः सः + विनिर्ययौ - विसर्गलोपः

♦ कृदन्ताः
आश्वास्य - आ + श्वस् + ल्यप् प्रत्ययः
हत्वा - हन् + क्त्वा प्रत्ययः
नेष्यति - नी धातोः लृट् लकारः प्रथमपुरुषः एकवचनम्

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

नीतिमान् सोऽपि सञ्चिन्त्य बभञ्जोपवनं च तत् ।
अक्षादीनि च रक्षांसि बहूनि समरेऽवधीत् ॥११॥

पदविभागः
नीतिमान् सः अपि सञ्चिन्त्य बभञ्ज उपवनं च तत् अक्षादीनि च रक्षांसि बहूनि समरे अवधीत्

अन्वयः
सः नीतिमान् अपि सञ्चिन्त्य, उपवनं च तत् बभञ्ज । अक्षादीनि च बहूनि रक्षांसि समरे अवधीत् ।

तात्पर्यम्
हनूमान् सीताम् आश्वास्य विनिर्ययौ । पश्चात् सः नीतिमान् अपि सञ्चिन्त्य, उपवनं च तत् बभञ्ज । अक्षादीनि च बहूनि रक्षांसि युद्धे अवधीत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सः + अपि - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
बभञ्ज + उपवनं - गुणसन्धिः
समरे + अवधीत् - पूर्वरूपसन्धिः
नीतिः अस्य अस्तीति इति नीतिमान्

♦ कृदन्ताः
सञ्चिन्त्य - सम् + चिन्त् + ल्यप् प्रत्ययः
बभञ्ज भञ्ज् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततः शक्रजिता युद्धे बद्धः पवननन्दनः ।
प्रतापं रघुनाथस्य रावणाय न्यवेदयत् ॥१२॥

पदविभागः
ततः शक्रजिता युद्धे बद्धः पवननन्दनः प्रतापं रघुनाथस्य रावणाय न्यवेदयत्

अन्वयः
ततः पवननन्दनः युद्धे शक्रजिता बद्धः, रघुनाथस्य प्रतापं रावणाय न्यवेदयत् ।

तात्पर्यम्
ततः हनूमान् युद्धे शक्रजिता ब्रह्मास्त्रिरेण बद्धः । पश्चात् सः श्रीरामस्य प्रतापं रावणाय न्यवेदयत् ।

व्याकरणम्
♦ कृदन्ताः
बद्धः - बन्ध् + क्त प्रत्ययः
शक्रजित् - इन्द्रजित्

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रक्षोदीपितलाङ्गूलः स तु लङ्कामशेषतः ।
दग्ध्वा सागरमुत्तीर्य वानरान्समुपागमत् ॥१३॥

पदविभागः

रक्षोदीपितलाङ्गूलः सः तु लङ्काम् अशेषतः दग्ध्वा सागरम् उत्तीर्य वानरान् समुपागमत्

अन्वयः

सः रक्षोदीपितलाङ्गूलः लङ्काम् अशेषतः दग्ध्वा, सागरम् उत्तीर्य, वानरान् समुपागमत् ।

तात्पर्यम्

हनूमान् श्रीरामस्य प्रतापं रावणाय न्यवेदयत् । अतः स रक्षोदीपितलाङ्गूलः लङ्काम् अशेषतः दग्धवान् । पश्चात् सागरम् उत्तीर्य, वानरान् समुपागमत् ।

व्याकरणम्

♦ *सन्धिः*

सः + तु - विसर्गलोपः

♦ *समासः*

राक्षसोभिः दीपितः लाङ्गूलः यस्य सःरक्षोदीपितलाङ्गूलः - व्यधिकरणबहुव्रीहिसमासः

♦ *कृदन्ताः*

दग्ध्वा - दह् + क्त्वा प्रत्ययः

उत्तीर्य - उत् + तॄ + ल्यप् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ सुन्दरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

स गत्वा वानरैः साकं राघवायात्मना कृतम् ।
निवेदयित्वा सकलं ददौ चूडामणिं च तम् ॥१४॥

पदविभागः
सः गत्वा वानरैः साकं राघवाय आत्मना कृतम् निवेदयित्वा सकलं ददौ चूडामणिं च तम्

अन्वयः
सः वानरैः साकं गत्वा राघवाय आत्मना कृतं सकलं निवेदयित्वा, चूडामणिं च तम् ददौ ।

तात्पर्यम्
हनूमान् लङ्काम् अशेषतः दग्ध्वा सागरम् उत्तीर्य, वानरान् समुपागमत् । पश्चात् सः वानरैः साकं गत्वा श्रीरामाय आत्मना कृतं सकलं निवेद्य चूडामणिं च तम् दत्तवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सः + गत्वा - विसर्गलोपः
राघवाय + आत्मना - सवर्णदीर्घसन्धिः
♦ _कृदन्ताः_
गत्वा - गम् + क्त्वा प्रत्ययः
निवेदयित्वा - नि + विद् + क्त्वा प्रत्ययः

॥इति श्रीरामोदन्ते सुन्दरकाण्डः समाप्तः ॥

॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

http://sreegurukrupa.blogspot.com/

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथासङ्ख्यैः कपिगणैः सुग्रीवप्रमुखैः सह ।
निर्ययौ राघवस्तूर्णं तीरं प्राप महोदधेः ॥१॥

पदविभागः
अथ असङ्ख्यैः कपिगणैः सुग्रीवप्रमुखैः सह निर्ययौ राघवः तूर्णं तीरं प्राप महोदधेः

अन्वयः
अथ राघवः असङ्ख्यैः कपिगणैः सुग्रीवप्रमुखैः सह तूर्णं निर्ययौ । महोदधेः तीरं प्राप ।

तात्पर्यम्
अथ श्रीरामः असङ्ख्यैः कपिगणैः सुग्रीवप्रमुखैः सह तूर्णं निर्ययौ । महोदधेः तीरं प्राप ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अथ + असङ्ख्यैः - सवर्णदीर्घसन्धिः
राघवः + तूर्णं - विसर्गसकारः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

तदा विभीषणो भ्रात्रा त्यक्तो राममुपागमत् ।
लङ्काधिपत्येऽभ्यषिञ्चदेनं रामोऽरिमर्दनः ॥२॥

पदविभागः
तदा विभीषणः भ्रात्रा त्यक्तः रामम् उपागमत् लङ्काधिपत्ये अभ्यषिञ्चत् एनं रामः अरिमर्दनः

अन्वयः
तदा भ्रात्रा त्यक्तः विभीषणः रामम् उपागमत् । अरिमर्दनः रामः एनं लङ्काधिपत्ये अभ्यषिञ्चत् ।

तात्पर्यम्
राघवः महोदधेः तीरं प्राप ।तदा भ्रात्रा त्यक्तः विभीषणः रामम् उपागमत् । अरिमर्दनः रामः एनं लङ्काधिपत्ये अभ्यषिञ्चत् ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः
विभीषणः + भ्रात्रा - विसर्गउकारः त्यक्तः + रामम् - विसर्गउकारः
लङ्काधिपत्ये + अभ्यषिञ्चत् - पूर्वरूपसन्धिः
अभ्यषिञ्चत् +एनं - जश्त्वसन्धिः रामः + अरिमर्दनः - विसर्गउकारः
पूर्वरूपसन्धिः

♦ कृदन्ताः
त्यक्तः - त्यज् + क्त प्रत्ययः अभ्यषिञ्चत् - अभि + असिञ्चत्
असिञ्चत् - षिचँ धातोः लङ्लकारः प्रथमपुरुषः *असिञ्चत् असिञ्चताम् असिञ्चन्*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

उक्तमार्गः समुद्रेण तत्र सेतुं नलेन सः ।
कारयित्वा तेन गत्वा सुवेलं प्राप पर्वतम् ॥३॥

पदविभागः
उक्तमार्गः समुद्रेण तत्र सेतुं नलेन सः । कारयित्वा तेन गत्वा सुवेलं प्राप पर्वतम्

अन्वयः
सः समुद्रेण उक्तमार्गः, तत्र नलेन सेतुं कारयित्वा, तेन गत्वा, सुवेलं पर्वतं प्राप ।

तात्पर्यम्
राघवः विभीषणं लङ्काधिपत्ये अभ्यषिञ्चत् । अतः सः समुद्रेण उक्तमार्गः, तत्र नलेन सेतुं कारयित्वा, तेन गत्वा, सुवेलं पर्वतं प्राप्तवान् ।

व्याकरणम्
♦ कृदन्ताः
गत्वा - गम् + क्त्वा प्रत्ययः
कारयित्वा - कृ + णिच् + क्त्वा प्रत्ययः

♦ समासः
उक्तमार्गः - उक्तः मार्गः यस्मै सः समानाधिकरणबहुव्रीहिसमासः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततो राघवनिर्दिष्टा नीलमुख्याः प्लवङ्गमाः ।
रुरुधुः सर्वतो लङ्कां वृक्षपाषाणपाणयः ॥४॥

पदविभागः
ततः राघवनिर्दिष्टाः नीलमुख्याः प्लवङ्गमाः रुरुधुः सर्वतः लङ्कां
वृक्षपाषाणपाणयः

अन्वयः
ततः राघवनिर्दिष्टाः नीलमुख्याः प्लवङ्गमाः वृक्षपाषाणपाणयः सर्वतः लङ्कां रुरुधुः
।

तात्पर्यम्
ततः राघवनिर्दिष्टाः नीलप्रमुखाः वानराः वृक्षपाषाणपाणयः सर्वतः लङ्कां रुरुधुः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः + राघवनिर्दिष्टाः - विसर्गउकारः
राघवनिर्दिष्टाः + नीलमुख्याः - विसर्गलोपः
सर्वतः + लङ्कां - विसर्गउकारः
♦ समासः
राघवनिर्दिष्टाः - राघवेण निर्दिष्टाः तृतीयातत्पुरुषः
वृक्षः च पाषाणः च वृक्षपाषाणौ - इतरेतरद्वन्द्वसमासः
वृक्षपाषाणौ येषां पाणिषु ते वृक्षपाषाणपाणयः

रुरुधुः रुध् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *रुरोध रुरुधतुः रुरुधुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रावणस्य नियोगेन निर्गतान्युधि राक्षसान् ।
प्रहस्तप्रमुखान्हत्वा नेदुस्ते सिंहविक्रमाः ॥५॥

पदविभागः
रावणस्य नियोगेन निर्गतान् युधि राक्षसान् प्रहस्तप्रमुखान् हत्वा नेदुः ते सिंहविक्रमाः

अन्वयः
ते सिंहविक्रमाः, रावणस्य नियोगेन निर्गतान् प्रहस्तप्रमुखान् राक्षसान् युधि हत्वा नेदुः ।

तात्पर्यम्
ते सिंहविक्रमाः, रावणस्य नियोगेन निर्गतान् प्रहस्तप्रमुखान् राक्षसान् युधि हत्वा नेदुः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
नेदुः + ते - विसर्गसकारः

♦ समासः

सिंहविक्रमाः - सिंहः इव विक्रमाः - उपमानपूर्वपदकर्मधारयसमासः
हत्वा - हन् + क्त्वा प्रत्ययः
प्रहस्तः- रावणस्य मातुलः / सुमालिनः पुत्रः
नेदुः - नद् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *ननाद नेदतुः नेदुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

सुग्रीवश्च हनूमांश्च तथा राघवलक्ष्मणौ ।
राक्षसान्सुबहून्युद्धे जघ्नुर्भीमपराक्रमाः ॥६॥

पदविभागः
सुग्रीवः च हनूमान् च तथा राघवलक्ष्मणौ राक्षसान् सुबहून् युद्धे जघ्नुः भीम-पराक्रमाः

अन्वयः
सुग्रीवः च हनूमान् च तथा राघवलक्ष्मणौ भीमपराक्रमाः सुबहून् राक्षसान् युद्धे जघ्नुः ।

तात्पर्यम्

सुग्रीवः च हनूमान् च तथा राघवलक्ष्मणौ भीमपराक्रमाः सुबहून् राक्षसान् युद्धे जघ्नुः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सुग्रीवः + - च विसर्गसकारः
हनूमान् + च - विसर्गसकारः
जघ्नुः + भीमपराक्रमाः - विसर्गरिफः

♦समासः

राघवश्च लक्ष्मणश्च - राघवलक्ष्मणौ - इतरेतरद्वन्द्वसमासः
भीमाः च ते पराक्रमाः च - भीमपराक्रमाः विशेषणपूर्वपदकर्मधारयसमासः
जघ्नुः - हन् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *जघान जघ्नतुः जघ्नुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः
रावणिस्तु ततोऽभ्येत्य समरे रामलक्ष्मणौ ।
ननाह नागपाशेन नागारिस्तौ व्यमोचयत् ॥७॥

पदविभागः
रावणिः तु ततः अभ्येत्य समरे राम-लक्ष्मणौ ननाह नागपाशेन नागारिः तौ व्यमोचयत्

अन्वयः
ततः रावणिः तु अभ्येत्य समरे रामलक्ष्मणौ नागपाशेन ननाह । नागारिः तौ व्यमोचयत् ।

तात्पर्यम्
ततः इन्द्रजित् तु अभ्येत्य समरे रामलक्ष्मणौ नागपाशेन ननाह । गरुडः तौ व्यमोचयत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
रावणिः + तु - विसर्गसकारः नागारिः + तौ - विसर्गसकारः
ततः + अभ्येत्य - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
♦ समासः
रामश्च लक्ष्मणश्च - रामलक्ष्मणौ - इतरेतरद्वन्द्वसमासः
नागानाम् अरिः - नागारिः - षष्ठीतत्पुरुषः
♦तद्धितान्ताः
रावणस्य अपत्यं पुमान् - रावणिः (इन्द्रजित्)
♦ कृदन्ताः
अभ्येत्य - अभि+ इण् + ल्यप् प्रत्ययः
ननाह- नह् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *ननाह नेहतुः नेहुः*
व्यमोचयत् - वि + मुच् + लङ् लकारः प्रपु एक *अमोचयत् अमोचयताम् अमोचयन्*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रावणोऽपि ततो युद्धे राघवेण पराजितः ।
कुम्भकर्णं प्रबोध्याशु रामं हन्तुं न्ययुङ्क्त च ॥८॥

पदविभागः
रावणः अपि ततः युद्धे राघवेण पराजितः कुम्भकर्णं प्रबोध्याशु रामं हन्तुं न्ययुङ्क्त च

अन्वयः
ततः रावणः अपि युद्धे राघवेण पराजितः, कुम्भकर्णं आशु प्रबोध्य रामं हन्तुं न्ययुङ्क्त च ।

तात्पर्यम्
ततः रावणः अपि युद्धे श्रीरामेण पराजितः, कुम्भकर्णं आशु प्रबोध्य रामं हन्तुं न्ययुङ्क्त च ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
रावणः + अपि- विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
ततः + युद्धे - विसर्गउकारः
प्रबोध्य +आशु - सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ कृदन्ताः
प्रबोध्य - प्र + बुध् + णिच् + ल्यप् प्रत्ययः
हन्तुं - हन् + तुमुन् प्रत्ययः
न्ययुङ्क्त - नि + युजिर् लङ् प्रपु एक

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततो वानरसङ्घांश्च भक्षयन्तं निशाचरम् ।
ऐन्द्रेणास्त्रेण रामोऽपि निजघान रणे भृशम् ॥ ९॥

पदविभागः
ततः वानरसङ्घां च भक्षयन्तं निशाचरम् ऐन्द्रेण अस्त्रेण रामः अपि निजघान रणे भृशम्

अन्वयः
ततः रणे रामः अपि वानरसङ्घां भक्षयन्तं भृशं निशाचरम् ऐन्द्रेण अस्त्रेण निजघान ।

तात्पर्यम्
ततः रणे रामः अपि वानरसङ्घां भक्षयन्तं भृशं कुम्पकर्णं ऐन्द्रेण अस्त्रेण निजघान ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः + वानरसङ्घां - विसर्गउकारः
ऐन्द्रेण + अस्त्रेण - सवर्णदीर्घसन्धिः
रामः + अपि - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
वानरसङ्घां + च - सत्वसन्धिः

निजघान - नि + जघान हन् धातुः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *जघान जघ्नतुः जघ्नुः*
निशाचरः - राक्षसः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततो रावणसंदिष्टौ देवान्तकनरान्तकौ ।
हनुमदङ्गदाभ्यां तु निहतोि रणमूर्धनि ॥१०॥

पदविभागः
ततः रावणसंदिष्टौ देवान्तकनरान्तकौ हनुमदङ्गदाभ्यां तु निहतौ रणमूर्धनि

अन्वयः
ततः रणमूर्धनि हनुमदङ्गदाभ्यां रावणसंदिष्टौ देवान्तकनरान्तकौ तु निहतौ ।

तात्पर्यम्
ततः युद्धे हनुमदङ्गदाभ्यां रावणसंदिष्टौ देवान्तकनरान्तकौ तु निहतौ ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः + रावणसंदिष्टौ - विसर्गउकारः
♦समासः
देवान्तकः च नरान्तकः च - देवान्तकनरान्तकौ - इतरेतरद्वन्द्वसमासः
हनुमान् च अङ्गदः च - हनुमदङ्गदौ -इतरेतरद्वन्द्वसमासः
ताभ्याम् - हनुमदङ्गदाभ्यां
♦ कृदन्ताः
निहतौ - निहतः - नि + हन् धातुः क्त प्रत्ययः - तौ

देवान्तकः नरान्तकः - एतौ रावणसय एका गन्धर्वी द्वारेण जनितौ पुत्रौ ।
रणेमूर्धनि - युद्धे

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथातिकायमायान्तं रथमारुह्य वाहिनीम् ।
अर्दयन्तं महाकायं लक्ष्मणश्चावधीच्छरैः ॥ ११॥

पदविभागः
अथ अतिकायम् आयान्तं रथमारुह्य वाहिनीम् अर्दयन्तं महाकायं लक्ष्मणः च अवधीत् शरैः

अन्वयः
अथ लक्ष्मणः रथमारुह्य शरैः वाहिनीम् आयान्तं अर्दयन्तं महाकायं अतिकायं च अवधीत् ।

तात्पर्यम्
अथ लक्ष्मणः रथमारुह्य शरैः वाहिनीम् आयान्तं अर्दयन्तं महाकायं अतिकायं च अवधीत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अथ + अतिकायम् - सवर्णदीर्घसन्धिः
लक्ष्मणः + च - विसर्गसकारः
च + अवधीत् - सवर्णदीर्घसन्धिः
अवधीत् + शरैः - श्चुत्वसन्धिः
छत्वसन्धिः

♦ समासः
महान् कायः यस्य सः - महाकायः - समानाधिकरणबहुव्रीहिसमासः
अतिकायः - रावणस्य धान्यमालिनी द्वारेण जनितः पुत्रः
अवधीत् - हन् धातुः लुङ् लकारः प्रथमपुरुषः *अवधीत् अवधिष्टाम् अवधिषु*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततो रावणसंदिष्टः शत्रजिद्राघवौ रणे ।
ब्रह्मास्त्रेण च तौ बध्वा वानरांश्चावधीच्छरैः ॥१२॥

पदविभागः
ततः रावणसंदिष्टः शत्रजित् राघवौ रणे ब्रह्मास्त्रेण च तौ बध्वा वानरान् च अवधीत् शरैः

अन्वयः
ततः रणे रावणसंदिष्टः शत्रजित् तौ राघवौ ब्रह्मास्त्रेण बध्वा वानरान् च शरैः अवधीत् ।

तात्पर्यम्
अथ लक्ष्मणः अतिकायं अवधीत् । पश्चात् रणे रावणसंदिष्टः शत्रजित् रामलक्ष्मणौ ब्रह्मास्त्रेण बध्वा अनेक वानरान् च शरैः अवधीत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः + रावणसंदिष्टः - विसर्गउकारः
शत्रजित् + राघवौ - जश्त्वसन्धिः
वानरान् + च - सत्वसन्धिः
च + अवधीत् - सवर्णदीर्घसन्धिः
अवधीत् + शरैः - श्चुत्वसन्धिः छत्वसन्धिः
♦समासः
रावणसंदिष्टः - रावणेन संदिष्टः - तृतीयातत्पुरुषः
♦ कृदन्ताः
बध्वा - बन्ध् + क्त्वा प्रत्ययः
अवधीत् - हन् धातुः लुङ् लकारः प्रथमपुरुषः *अवधीत् अवधिष्टाम् अवधिषु*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथ जामबवतो वाक्यात् गत्वा चौषधिपर्वतम्।
मारुतिश्चौषधीस्तत्रादृष्ट्वा कोपं चकार सः ॥ १३॥

भुधरं तं समुत्पाट्य गृहीत्वा पुनरागतः ।
तासां गन्धेन वै सर्वान् राघवादीनजीवयत् ॥१४॥

पदविभागः

अथ जामबवतः वाक्यात् गत्वा च औषधिपर्वतम् मारुतिः च औषधीः तत्र अदृष्ट्वा कोपं चकार सः भुधरं तं समुत्पाट्य गृहीत्वा पुनरागतः तासां गन्धेन वै सर्वान् राघवादीन् अजीवयत्

अन्वयः

अथ जामबवतः वाक्यात् मारुतिः औषधिपर्वतम् च गत्वा तत्र औषधीः च अदृष्ट्वा कोपं चकार । सः तं भुधरं गृहीत्वा समुत्पाट्य पुनरागतः । तासां गन्धेन वै सर्वान् राघवादीन् अजीवयत् ।

तात्पर्यम्

इन्द्रजित् ब्रह्मास्त्रेण राघवौ बद्धवान् । पश्चात् जामबवतः वाक्यात् मारुतिः औषधिपर्वतम् च गतवान् । तत्र औषधीः च अदृष्ट्वा कोपं चकार । पश्चात् सः तं भुधरं गृहीत्वा समुत्पाट्य पुनरागतः । तासां गन्धेन वै सर्वान् राघवादीन् अजीवयत् ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः

जामबवतः + वाक्यात् - विसर्गउकारः

च + औषधिपर्वतम् - सवर्णदीर्घसन्धिः

मारुतिः + च - विसर्गसकारः

च + औषधीः - सवर्णदीर्घसन्धिः

औषधीः + तत्र - विसर्गसकारः

तत्र + अदृष्ट्वा - सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ कृदन्ताः

गत्वा - गम + क्त्वा प्रत्ययः

अदृष्ट्वा - अ + दृश् + क्त्वा प्रत्ययः

गृहीत्वा - गृह् + क्त्वा प्रत्ययः

समुत्पाट्य - सम् + उत् +पट् + णिच् + ल्यप् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रावणः कपिभिर्दग्धां पुरीं वीक्ष्य रुषान्वितः ।
न्ययुङ्क्त कुम्भकर्णस्य पुत्रौ हन्तुं च राघवौ ॥१५॥

पदविभागः

रावणः कपिभिः दग्धां पुरीं वीक्ष्य रुषान्वितः न्ययुङ्क्त कुम्भकर्णस्य पुत्रौ हन्तुं च राघवौ

अन्वयः

कपिभिः दग्धां पुरीं वीक्ष्य रुषान्वितः रावणः राघवौ हन्तुं कुम्भकर्णस्य पुत्रौ च न्ययुङ्क्त ।

तात्पर्यम्

कपिभिः दग्धां नगरीं दृष्ट्वा रुषान्वितः रावणः राघवौ हन्तुं कुम्भकर्णस्य पुत्रौ च न्ययुङ्क्त ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

कपिभिः + दग्धां - विसर्गरिफः

♦ कृदन्ताः
वीक्ष्य - वि + ईक्ष् + ल्यप् प्रत्ययः

हन्तुम् - हन् + तुमुन् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः
अथार्दयन्तौ तत्सैन्यं वीक्ष्य तौ बलशालिनौ ।
कुम्भं रामोऽवधीद्बाणैः निकुम्भं चात्मजो रवेः ॥१६॥

पदविभागः
अथ अर्दयन्तौ तत् सैन्यं वीक्ष्य तौ बलशालिनौ कुम्भं रामः अवधीत् बाणैः निकुम्भं च आत्मजः रवेः

अन्वयः
अथ अर्दयन्तौ बलशालिनौ तौ तत् सैन्यं वीक्ष्य रामः कुम्भं रवेः आत्मजः निकुम्भं च बाणैः अवधीत् ।

तात्पर्यम्
रावणः राघवौ हन्तुं कुम्भकर्णस्य पुत्रौ च न्ययुङ्क्त । अथ अर्दयन्तौ बलशालिनौ तौ तत् सैन्यं वीक्ष्य रामः कुम्भं सुग्रीवः निकुम्भं च बाणैः अवधीत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अथ + अर्दयन्तौ - सवर्णदीर्घसन्धिः
रामः + अवधीत् - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
अवधीत् + बाणैः - जश्त्वसन्धिः
च + आत्मजः - सवर्णदीर्घसन्धिः
आत्मजः + रवेः - विसर्गउकारः
♦ कृदन्ताः
वीक्ष्य - वि + ईक्ष् + ल्यप् प्रत्ययः
कुम्भः निकुम्भः - कुम्भकर्णस्य पुत्रौ रवेः आत्मजः - सुग्रीवः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततः खरात्मजं तेन रावणेन प्रचोदितम् ।
पीडयन्तं कपिन् बाणैः जघानास्त्रेण राघवः ॥ १७॥

पदविभागः

ततः खरात्मजं तेन रावणेन प्रचोदितम् पीडयन्तं कपिन् बाणैः जघान अस्त्रेण राघवः

अन्वयः

ततः तेन रावणेन प्रचोदितम्, कपिन् बाणैः पीडयन्तं, खरात्मजं राघवः अस्त्रेण जघान ।

तात्पर्यम्

रामः कुम्भं सुग्रीवः निकुम्भं च बाणैः अवधीत् । ततः तेन रावणेन प्रचोदितम्, कपिन् बाणैः
पीडयन्तं, मखरक्षं राघवः अस्त्रेण जघान ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

जघान + अस्त्रेण - सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ समासः
खरात्मजः- खरस्य आत्मजः - षष्ठीतत्पुरुषः - तम्

खरात्मजः - मखरक्षः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततः संतप्तहृदयो रावणो युद्धदुर्मदम् ।
प्रचोदयामास सुतं युद्धे हन्तुं स राघवौ ॥ १८॥

पदविभागः
ततः संतप्तहृदयः रावणः युद्धदुर्मदम् प्रचोदयामास सुतं युद्धे हन्तुं सः राघवौ

अन्वयः
ततः सः संतप्तहृदयः रावणः युद्धे राघवौ हन्तुं युद्धदुर्मदम् सुतं
प्रचोदयामास ।

तात्पर्यम्
राघवः खरात्मजं अस्त्रेण जघान । ततः सः संतप्तहृदयः रावणः युद्धे रामलक्ष्मणौ
हन्तुं युद्धदुर्मदम् सुतं प्रचोदयामास ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः + संतप्तहृदयः - विसर्गउकारः
संतप्तहृदयः + रावणः -विसर्गउकारः
रावणः + युद्धदुर्मदम् - विसर्गउकारः
सः + राघवौ - विसर्गलोपः
♦ समासः
युद्धे दुर्मदः - युद्धदुर्मदः सप्तमीतत्पुरुषः - तम्

♦ कृदन्ताः
हन्तुम् - हन् + तुमुन् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

नगरान्निर्ययौ तूर्णम् इन्द्रजित् समितिञ्जयः ।
मायासीतां विनिक्षिप्य सर्वेषां मोहनाय वै ॥ १९॥

पदविभागः
नगरात् निर्ययौ तूर्णम् इन्द्रजित् समितिञ्जयः मायासीतां विनिक्षिप्य सर्वेषां मोहनाय वै

अन्वयः
समितिञ्जयः इन्द्रजित् सर्वेषां मोहनाय मायासीतां विनिक्षिप्य वै तूर्णम् नगरात् निर्ययौ ।

तात्पर्यम्
समितिञ्जयः इन्द्रजित् सर्वेषां मोहनाय मायासीतां विनिक्षिप्य वै तूर्णम् नगरात् निर्ययौ ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
नगरात् + निर्ययौ - अनुनासिकासन्धिः

♦ कृदन्ताः
विनिक्षिप्य - वि + नि + क्षिप् + ल्यप् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

वानरेष्वपि पश्यत्सु हनुमत्प्रमुखेषु च ।
जघान सीतां खड्गेन शितेन समितिञ्जयः ॥ २०॥

पदविभागः
वानरेषु अपि पश्यत्सु हनुमत्प्रमुखेषु च जघान सीतां खड्गेन शितेन समितिञ्जयः

अन्वयः
हनुमत्प्रमुखेषु वानरेषु पश्यत्सु (सति) अपि समितिञ्जयः शितेन खड्गेन सीतां जघान ।

तात्पर्यम्
हनुमत्प्रमुखेषु वानरेषु पश्यत्सु (सति) अपि समितिञ्जयः शितेन खड्गेन सीतां जघान ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

वानरेषु + अपि - यण्सन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

युद्धं त्यक्त्वा ततः सर्वैः वानरैः स परिवृतः ।
दुः खितो हनुमांस्तत्र यत्र रामोऽव्रजल्लघु ॥ २१॥

उपगम्याब्रवीद्रामं हनुमान् निखिलं तदा ।
श्रुत्वा वृत्तान्तमखिलं रामो मोहमवाप सः ॥२२॥

पदविभागः

युद्धं त्यक्त्वा ततः सर्वैः वानरैः सः परिवृतः दुःखितः हनुमान् तत्र यत्र रामः अव्रजत् लघु उपगम्य अब्रवीत् रामं हनुमान् निखिलं तदा श्रुत्वा वृत्तान्तम् अखिलं रामः मोहम् अवाप सः

अन्वयः

ततः सर्वैः वानरैः परिवृतः दुः खितः हनुमान् युद्धं त्यक्त्वा यत्र रामः तत्र सः लघु अव्रजत् । हनुमान् रामं उपगम्य निखिलम् अब्रवीत् । तदा अखिलं वृत्तान्तम् श्रुत्वा सः रामः मोहम् अवाप ।

तात्पर्यम्

इन्द्रजित् मायासीतां जघान । ततः सर्वैः वानरैः परिवृतः दुः खितः हनुमान् युद्धं त्यक्त्वा यत्र रामः तत्र सः लघु अव्रजत् । हनुमान् रामं प्राप्य सर्वम अब्रवीत् । तदा अखिलं वृत्तान्तम् श्रुत्वा सः रामः मोहम् अवाप ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः

सः + परिवृतः - विसर्गलोपः

दुः खितः + हनुमान् - विसर्गउकारः

हनुमान् + तत्र - सत्वसन्धिः

रामः + अव्रजत् - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः

अव्रजत् + लघु - परसवर्णसन्धिः

उपगम्य + अब्रवीत् - सवर्णदीर्घसन्धिः

अब्रवीत् + रामं - जश्तंवसन्धिः

रामः + मोहम् - विसर्गउकारः

♦ कृदन्ताः

त्यक्त्वा - त्यज् + क्त्वा प्रत्ययः

श्रुत्वा - श्रु + क्त्वा प्रत्ययः

उपगम्य - उप + गम् + ल्यप् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

विभीषणोऽथ संप्राप्य दृष्ट्वा रामं च मूर्छितम् ।
विषण्णान् वानारान् वाचा सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ॥ २३॥

पदविभागः
विभीषणः अथ संप्राप्य दृष्ट्वा रामं च मूर्छितम् विषण्णान् वानारान् वाचा सान्त्वयन् इदम् अब्रवीत्

अन्वयः
अथ विभीषणः मूर्छितम् रामं संप्राप्य विषण्णान् वानारान् दृष्ट्वा वाचा सान्त्वयन् च इदम् अब्रवीत् ।

तात्पर्यम्
अथ विभीषणः मूर्छितम् रामं संप्राप्य विषण्णान् वानारान् दृष्ट्वा वाचा सान्त्वयन् च इदम् अब्रवीत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
विभीषणः + अथ - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
सान्त्वयन् + इदम् - ङमुडागमनसन्धिः
♦ कृदन्ताः
संप्राप्य - सम् + प्र + आप् + ल्यप् प्रत्ययः

दृष्ट्वा - दृश् + क्त्वा प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

मिथ्या विषादं संत्यज्य जगन्नायक हे प्रभो ।
श्रृणु मेऽभिहितं वाक्यं ज्ञात्वा रावणिमानसम् ॥२४॥

दुरात्मना कृता माया राक्षसेन्द्रसुतेन वै ।
निकुम्भिलायां होमं तु कर्तुं तेनाधुना किल ॥२५॥

लक्ष्मणं प्रेषयाद्यैच मया सह समन्त्रिणा ।
कृते होमे तत्र रिपुः अजेयो भवति ध्रुवम् ॥२६॥

पदविभागः

मिथ्या विषादं संत्यज्य जगन्नायक हे प्रभो श्रृणु मे अभिहितं वाक्यं ज्ञात्वा रावणिमानसम् दुरात्मना कृता माया राक्षसेन्द्रसुतेन वै निकुम्भिलायां होमं तु कर्तुं तेन अधुना किल लक्ष्मणं प्रेषय अद्य एव मया सह समन्त्रिणा कृते होमे तत्र रिपुः अजेयो भवति ध्रुवम्

अन्वयः

हे जगन्नायक प्रभो ! मिथ्या विषादं संत्यज्य रावणिमानसम् ज्ञात्वा मे अभिहितं वाक्यं श्रृणु । दुरात्मना राक्षसेन्द्रसुतेन कृता माया वै । अधुना तेन निकुम्भिलायां होमं कर्तुं तु किल? । अद्य एव मया सह समन्त्रिणा लक्ष्मणं प्रेषय । तत्र होमे कृते (सति) रिपुः ध्रुवम् अजेयः भवति ।

तात्पर्यम्

अथ विभीषणः संप्राप्य मूर्छितम् रामं दृष्ट्वा विषण्णान् वानारान् सान्त्वयन् च इदम् वाचा अब्रवीत् । हे जगन्नायक प्रभो ! मिथ्या विषादं संत्यज्यरावणिमानसम्

ज्ञात्वा मे अभिहितं वाक्यं श्रृणु । दुरात्मना राक्षसेन्द्रसुतेन कृता माया वै । अधुना तेन निकुम्भिलायां होमं कर्तुं तु किल? । अद्य एव मया सह समन्त्रिणा लक्ष्मणं प्रेषय । तत्र होमे कृते (सति) रिपुः ध्रुवम् अजेयः भवति ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः

मे + अभिहितं - पूर्वरूपसन्धिः
प्रेषय + अद्य - सवर्णदीर्घसन्धिः
अद्य + एव - वृद्धिसन्धिः
अजेयः + भवति - विसर्गउकार;

♦ कृदन्ताः

संत्यज्य - सम् + त्यज् + ल्यप् प्रत्ययः

ज्ञात्वा - ज्ञा + क्त्वा प्रत्ययः

कर्तुम - कृ + तुमुन् प्रत्ययः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

उवाच रामः सौमित्रिं राक्षसेन्द्रसुतं जहि ।
गच्छेति शीघ्रं सुहृदा रावणस्यानुजेन सः ॥२७॥

लक्ष्मणस्तु तदा रामम् आमन्त्र्य सविभीषणः ।
निकुम्भिलां प्राप तूर्णम् इन्द्रजिद्यत्र वर्तते ॥ २८॥

पदविभागः

उवाच रामः सौमित्रिं राक्षसेन्द्रसुतं जहि गच्छ इति शीघ्रं सुहृदा रावणस्यानुजेन सः लक्ष्मणः तु तदा रामम् आमन्त्र्य सविभीषणः निकुम्भिलां प्राप तूर्णम् इन्द्रजित् यत्र वर्तते

अन्वयः

सः रामः सौमित्रिं "शीघ्रं सुहृदा रावणस्यानुजेन (सह) गच्छ राक्षसेन्द्रसुतं जहि" इति उवाच । तदा सविभीषणः लक्ष्मणः तु रामम् आमन्त्र्य यत्र इन्द्रजित् वर्तते (तत्र) निकुम्भिलां तूर्णम् प्राप ।

तात्पर्यम्

सः रामः सौमित्रिं "शीघ्रं सुहृदा रावणस्यानुजेन (सह) गच्छ राक्षसेन्द्रसुतं जहि" इति उवाच । तदा सविभीषणः लक्ष्मणः तु रामम् आमन्त्र्य यत्र इन्द्रजित् वर्तते (तत्र) निकुम्भिलां तूर्णम् प्राप ।

व्याकरणम्
♦सन्धि:

गच्छ + इति - गुणसन्धि:

रावणस्य + अनुजेन - सवर्णदीर्घसन्धि:

लक्ष्मण: + तु - विसर्गसकार:

इन्द्रजित् + यत्र - जश्त्वसन्धि:

♦ कृदन्ता:
आमन्त्र्य - आ + मन्त्र् + ल्यप् प्रत्यय:

♦ तद्धिदान्ता:
सुमित्राया: अपत्यं पुमान् सौमित्रि: - लक्ष्मण:

जहि - हन् धातो: लोट् लकार: मध्यमपुरुष: ***हतात्/जहि हतम् हत***

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अदर्शयाद्भ्रातृपुत्रं धर्मात्मा स विभीषणः ।
लक्ष्मणो भेदयामास राक्षसाञ्छरसञ्चयैः ॥२९॥

कृत्वा चिरं तत्र युद्धम् ऐन्द्रेणास्त्रेण वै रुषा ।
शिरश्चिच्छेद सौमित्रिः दशाननसुतस्य हि ॥ ३०॥

पदविभागः

अदर्शयात् भ्रातृपुत्रं धर्मात्मा सः विभीषणः लक्ष्मणः भेदयामास राक्षसान् शरसञ्चयैः कृत्वा चिरं तत्र युद्धम् ऐन्द्रेण अस्त्रेण वै रुषा शिरः चिच्छेद सौमित्रिः दशाननसुतस्य हि

अन्वयः

सः धर्मात्मा विभीषणः भ्रातृपुत्रं अदर्शयात् ।लक्ष्मणः राक्षसान् शरसञ्चयैः भेदयामास । तत्र युद्धम् रुषा वै सौमित्रिः चिरं कृत्वा ऐन्द्रेण अस्त्रेण दशाननसुतस्य शिरः चिच्छेद ।

तात्पर्यम्

लक्ष्मणः तु रामम् आमन्त्र्य यत्र इन्द्रजित् वर्तते तत्र निकुम्भिलां तूर्णम् प्राप ।सः धर्मात्मा विभीषणः इन्द्रजितम् अदर्शयात् । लक्ष्मणः राक्षसान् शरसञ्चयैः भेदयामास ।तत्र युद्धम् रुषा वै सौमित्रिः चिरं कृत्वा ऐन्द्रेण अस्त्रेण दशाननसुतस्य शिरः चिच्छेद ।

व्याकरणम्

♦ सन्धि:

अदर्शयात् + भ्रातृपुत्रं - जश्त्वसन्धि:

स: + विभीषण: - विसर्गलोप:

लक्ष्मण: + भेदयामास - विसर्गउकार:

राक्षसान् + शरसञ्चयै: - अनुस्वारसन्धि: परसवर्णसन्धि: छत्वसन्धि:

ऐन्द्रेण + अस्त्रेण - सवर्णदीर्घसन्धि:

शिर: + चिच्छेद - विसर्गसकार:

♦ तद्धिदान्ता:

सुमित्राया: अपत्यं पुमान् सौमित्रि: - लक्ष्मण:

चिच्छेद - छिद् धातो: लिट् लकार: प्रथमपुरुष: ***चिच्छेद चिच्छदतु: चिच्छिदु:***

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः
स सुतस्य वधं श्रुत्वा रावणः शोककर्शितः ।
नष्टधैर्यो विह्वलाङ्गो विललापाकुलेन्द्रियः ॥३१॥

पदविभागः
सः सुतस्य वधं श्रुत्वा रावणः शोककर्शितः नष्टधैर्यः विह्वलाङ्गः विललाप आकुलेन्द्रियः

अन्वयः
सुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः शोककर्शितः नष्टधैर्यः विह्वलाङ्गः आकुलेन्द्रियः विललाप ।

तात्पर्यम्
लक्ष्मणः राक्षसान् ऐन्द्रेण अस्त्रेण दशाननसुतस्य शिरः चिच्छेद । तस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः शोककर्शितः नष्टधैर्यः विह्वलाङ्गः आकुलेन्द्रियः विललाप ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सः + सुतस्य - विसर्गलोपः
नष्टधैर्यः + विह्वलाङ्गः विसर्गउकारः
विह्वलाङ्गः + विललाप - विसर्गउकारः
विललाप + आकुलेन्द्रियः सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ समासः

नष्टधैर्यः - नष्टं धैर्यं यस्य सः समानाधिकरणबहुव्रीहिसमासः
विह्वलाङ्गः विह्वलानि अङ्गानि यस्य सः - समानाधिकरणबहुव्रीहिसमासः
आकुलेन्द्रियः - आकुलानि इन्द्रियाणि यस्य सः समानाधिकरणबहुव्रीहिसमासः

विललाप - वि + लप् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *विललाप विलेपतुः विलेपुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

निरर्थकं तु मज्जन्म जल्पितं च निरर्थकम् ।
येनाहमद्य पश्यामि हतमिन्द्रजितं रणे ॥ ३२॥

पदविभागः

निरर्थकं तु मत् जन्म जल्पितं च निरर्थकम् येन अहम् अद्य पश्यामि हतम् इन्द्रजितं रणे

अन्वयः

अहं अद्य रणे हतम् इन्द्रजितं पश्यामि । येन (कारणेन) मत् जन्म तु निरर्थकं (मत्) जल्पितं निरर्थकम् च ।

तात्पर्यम्

लक्ष्मणः राक्षसान् ऐन्द्रेण अस्त्रेण दशाननसुतस्य शिरः चिच्छेद । तस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः शोककर्शितः नष्टधैर्यः विह्वलाङ्गः आकुलेन्द्रियः विललाप । अहं अद्य रणे हतम् इन्द्रजितं पश्यामि । येन कारणेन मम जन्म तु निरर्थकं मम जल्पितं निरर्थकम् च ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

मत् + जन्म -जश्त्वसन्धिः श्चुत्वसन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

क्व गतोऽसि हतः शूर मानुषेण पदातिना ।
राज्याद् भ्रष्टेन दीनेन त्यक्त्वा मां पुत्र जीवितम् ॥३३॥

पदविभागः
क्व गतः असि हतः शूर मानुषेण पदातिना राज्यात् भ्रष्टेन दीनेन त्यक्त्वा मां पुत्र जीवितम्

अन्वयः
हे शूर ! राज्यात् भ्रष्टेन दीनेन मानुषेण पदातिना हतः । हे पुत्र! जीवितम् मां त्यक्त्वा क्व गतः असि ।

तात्पर्यम्

लक्ष्मणः राक्षसान् ऐन्द्रेण अस्त्रेण दशाननसुतस्य शिरः चिच्छेद । तस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः शोककर्शितः नष्टधैर्यः विह्वलाङ्गः आकुलेन्द्रियः विललाप । हे शूर ! राज्यात् भ्रष्टेन दीनेन मानुषेण पदातिना हतः । हे पुत्र! जीवितम् मां त्यक्त्वा क्व गतः असि ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
गतः + असि - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
राज्यात् + भ्रष्टेन - जश्त्वसन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥_

मूलश्लोकः

इन्द्रं जित्वा तु तं बध्वा लङ्कामानीय वै बलात् ।
अकरोस्त्वं प्रतापेन कारागृहनिवासिनम् ॥३४॥

पदविभागः

इन्द्रं जित्वा तु तं बध्वा लङ्काम् आनीय वै बलात् अकरोः त्वम् प्रतापेन कारागृहनिवासिनम्

अन्वयः

त्वम् प्रतापेन इन्द्रं जित्वा तु तं बलात् बध्वा लङ्काम् आनीय वै कारागृहनिवासिनम् अकरोः ।

तात्पर्यम्

दशाननसुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । त्वम् प्रतापेन इन्द्रं जित्वा तु तं बलात् बध्वा लङ्काम् आनीय वै कारागृहनिवासिनम् अकरोः ।
व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अकरोः + त्वम् - विसर्गसकारः
♦ कृदन्ताः
जित्वा - जि + क्त्वा प्रत्ययः

आनीय - आ + नी + ल्यप् प्रत्यय;

बध्वा - बन्ध् + क्त्वा प्रत्ययः

अकरोः कृ धातोः लङ् लकारः मध्यमपुरुषः _अकरोः अकुरुतं अकुरुत_

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः
मोचयामास ब्रह्मा त्वां सान्त्वयित्वाऽमराधिपम् ।
तादृक् त्वं कुत्र मां त्यक्त्वा गतोऽद्य सुदुरसदः ॥३५॥

पदविभागः
मोचयामास ब्रह्मा त्वां सान्त्वयित्वा अमराधिपम् तादृक् त्वं कुत्र मां त्यक्त्वा गतः अद्य सुदुरसदः

अन्वयः

ब्रह्मा त्वां सान्त्वयित्वा अमराधिपम् मोचयामास ।तादृक् सुदुरसदः त्वं अद्य मां त्यक्त्वा कुत्र गतः ।

तात्पर्यम्

दशाननसुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । ब्रह्मा त्वां सान्त्वयित्वा अमराधिपम् मोचयामास । तादृक् सुदुरसदः त्वं अद्य मां त्यक्त्वा कुत्र गतः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सान्त्वयित्वा + अमराधिपम् - सवर्णदीर्घसन्धिः
गतः + अद्य - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
♦ कृदन्ताः
सान्त्वयित्वा - सान्त्व् + क्त्वा प्रत्ययः

त्यक्त्वा - त्यज् + क्त्वा प्रत्ययाः

मोचयामास मुच् धातोः लिट् प्रथमपुरुषः *मोचयामास मोचयामासतुः मोचयामासुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

किं करिष्याम्यहं पुत्र ! क्व गच्छामि वदाधुना ।
नय मां यत्र गन्तासि तत्र ते न विलम्बनम् ॥ ३६॥

पदविभागः
किं करिष्यामि अहं पुत्र ! क्व गच्छामि वद अधुना नय मां यत्र गन्ता असि तत्र ते न विलम्बनम्

अन्वयः
हे पुत्र अहं किं करिष्यामि ? अधुना क्व गच्छामि वद । यत्र (त्वं) गन्तासि मां नय । तत्र ते विलम्बनम् न (भवतु) ।

तात्पर्यम्
दशाननसुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । हे पुत्र अहं किं करिष्यामि ? अधुना क्व गच्छामि वद । यत्र (त्वं) गन्तासि मां नय । तत्र ते विलम्बनम् न (भवतु) ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

करिष्यामि + अहं - यण्सन्धिः

वद + अधुना - सवर्णदीर्घसन्धिः

गन्ता + असि-सवर्णदीर्घसन्धिः

गन्तासि गम् धातोः लुट् मध्यमपुरुषः एकवचनम् *गन्ता गन्तारौ गन्तारः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

लोकेषु त्वत्समो नास्ति तादृशस्य पितास्म्यहम् ।
इत्याशया स्थितं पुत्र गर्वितेन मयाऽत्र हि ॥३७॥

पदविभागः

लोकेषु त्वत्समः नास्ति तादृशस्य पिता अस्मि अहम् इति आशया स्थितं पुत्र गर्वितेन मया अत्र हि

अन्वयः

हे पुत्र ! लोकेषु त्वत्समः नास्ति अहं तादृशस्य पिता अस्मि इति अत्र मया आशया गर्वितेन स्थितं हि ।

तात्पर्यम्

दशाननसुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । पुत्र ! लोकेषु त्वत्समः नास्ति । अहं तादृशस्य पिता अस्मि इति अत्र मया आशया गर्वितेन स्थितं हि ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
समः + नास्ति - विसर्गउकारः
पिता + अस्मि - सवर्णदीर्घसन्धिः
अस्मि + अहम् - यण्सन्धिः
इति + आशया - यण्सन्धिः
मया + अत्र - सवर्णदीर्घसन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

धूम्राक्षो वज्रदंष्ट्रश्च कुम्भकर्णः प्रतापवान् ।
राक्षसा निहताः सर्वे प्रहस्तप्रमुखा अपि ॥३८॥

अनादृत्य तु तान् सर्वान् राक्षसान् प्रहृतानपि ।
अवष्टम्य बलं पुत्र सुखेनावस्थितं तव ॥३९॥

पदविभागः
धूम्राक्षः वज्रदंष्ट्रः च कुम्भकर्णः प्रतापवान् ।राक्षसाः निहताः सर्वे प्रहस्तप्रमुखाः अपि अनादृत्य तु तान् सर्वान् राक्षसान् प्रहृतान् अपि अवष्टम्य बलं पुत्र सुखेन अवस्थितं तव

अन्वयः
प्रतापवान् कुम्भकर्णः धूम्राक्षः वज्रदंष्ट्रः प्रहस्तप्रमुखाः च सर्वे राक्षसाः निहताः अपि । हे पुत्र ! सर्वान् राक्षसान् प्रहृतान् अपि तान् अनादृत्य तु तव बलं अवष्टम्य सुखेन अवस्थितं ।

तात्पर्यम्
दशाननसुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । प्रतापवान् कुम्भकर्णः धूम्राक्षः वज्रदंष्ट्रः प्रहस्तप्रमुखाः च सर्वे राक्षसाः निहताः अपि । हे पुत्र ! सर्वान् राक्षसान् प्रहृतान् अपि तान् अनादृत्य तु तव बलं अवष्टम्य सुखेन अवस्थितं ।

व्याकरणम्

♦ सन्धि:

धूम्रक्ष: +वज्रदंष्ट्र: - विसर्गउकार:

वज्रदंष्ट्र: + च - विसर्गसकार:

राक्षसा: + निहता:- विसर्गलोप:

सुखेन + अवस्थितं - सवर्णदीर्घसन्धि:

♦ समास:

वज्रे इव दंष्ट्रे यस्य स: - वज्रदंष्ट्र: -समानाधिकरणबहुव्रीहिसमास:

धूम्रे अक्षिणि यस्य स: - धूम्राक्ष: - व्यधिकरणबहुव्रीहिसमास:

♦ कृदन्ता:

आ +दृ+ ल्यप् - आदृत्य न आदृत्य - अनादृत्य

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

इत्येवं बहुधा तत्र विलप्य स तु रावणः ।
अन्तर्नियम्य दुः खानि कोपं चक्रे सुदारुणम् ॥ ४०॥

पदविभागः

इति एवं बहुधा तत्र विलप्य सः तु रावणः अन्तर्नियम्य दुः खानि कोपं
चक्रे सुदारुणम्

अन्वयः

सः रावणः इति एवं बहुधा विलप्य तत्र दुः खानि अन्तर्नियम्य तु सुदारुणम् कोपं
चक्रे ।

तात्पर्यम्

स्वस्य सुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । सः रावणः इति एवं बहुधा
विलप्य तत्र दुः खानि अन्तर्नियम्य तु सुदारुणम् कोपं चक्रे ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
इति + एवं - यण्सन्धिः
सः + तु - विसर्गलोपः

♦ कृदन्ताः
आ +दृ+ ल्यप् - आदृत्य
न आदृत्य - अनादृत्य

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रथं सूत! ममाग्रे त्वं क्षिप्रं कुरु जयैषिणः ।
रामं सलक्ष्मणं हन्तुं निर्गमिष्याम्यहं गृहात् ॥ ४१॥

पदविभागः
रथं सूत! ममाग्रे त्वं क्षिप्रं कुरु जयैषिणः रामं सलक्ष्मणं हन्तुं निर्गमिष्यामि अहं गृहात्

अन्वयः

हे सूत! त्वं रथं ममाग्रे क्षिप्रं कुरु । सलक्ष्मणं रामं हन्तुं जयैषिणः अहं गृहात् निर्गमिष्यामि ।

तात्पर्यम्

स्वस्य सुतस्य वधं श्रुत्वा सः रावणः विललाप । हे सूत! त्वं रथं ममाग्रे क्षिप्रं कुरु । सलक्ष्मणं रामं हन्तुं जयैषिणः अहं गृहात् निर्गमिष्यामि ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

निर्गमिष्यामि + अहं - यण्सन्धिः
मम + अग्रे - सवर्णदीर्घसन्धिः
♦ कृदन्ताः
हन्तुम् - हन + तुमुन् प्रत्ययः

♦ समासः
लक्ष्मणेन सह वर्तते इति सलक्ष्मणः - सहपूर्वपदकर्मधारयसमासः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥_

मूलश्लोकः

इत्युक्त्वा रथमारुह्य शीघ्रं सारथिवाहितम् ।
रामेण सह सङ्गम्य युद्धं चक्रे सुदारुणम् ॥42॥

पदविभागः

इति उक्त्वा रथम् आरुह्य शीघ्रं सारथिवाहितम् रामेण सह सङ्गम्य युद्धं चक्रे सुदारुणम्

अन्वयः

इति उक्त्वा (रावणः) सारथिवाहितम् रथम् सङ्गम्य शीघ्रं आरुह्य रामेण सह सुदारुणम् युद्धं चक्रे ।

तात्पर्यम्

स्वस्य सुतस्य वधं श्रुत्वा रावणः विललाप । हे सूत! त्वं रथं ममाग्रे क्षिप्रं कुरु । सलक्ष्मणं रामं हन्तुं जयैषिणः अहं गृहात् निर्गमिष्यामि । इति उक्त्वा रावणः सारथिवाहितम् रथम् सङ्गम्य शीघ्रं आरुह्य तत्र रामेण सह सुदारुणम् युद्धं कृतवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

इति + उक्तवा - यण्सन्धिः
♦ कृदन्ताः
आरुह्य - आ + रुह् + ल्यप् प्रत्ययः
♦ समासः
सारथिना वाहितम् - सारथिवाहितम् - तृतीयातत्पुरुषः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततो मातलिनाऽनीतं रथमैन्द्रं समारुहन् ।
रराज रामो धर्मात्मा ह्यदयस्थो यथा रविः ॥४३॥

पदविभागः
ततः मातलिना आनीतं रथम् ऐन्द्रं समारुहन् रराज रामः धर्मात्मा हि उदयस्थः यथा रविः

अन्वयः
ततः मातलिना अानीतं ऐन्द्रं रथं समारुहन् धर्मात्मा रामः यथा उदयस्थः रविः (तथा) रराज ।

तात्पर्यम्
स्वस्य सुतस्य वधं श्रुत्वा रावणः विललाप । ततः रावणः सारथिवाहितम् रथम् सङ्गम्य शीघ्रं आरुह्य तत्र रामेण सह सुदारुणम् युद्धं कृतवान् । ततः मातलिना अनीतं ऐन्द्रं रथम् समारुहन् धर्मात्मा रामः यथा उदयस्थः रविः तथा प्रकाशितवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः + मातलिना - विसर्गउकारः
मातलिना +आनीतं - सवर्णदीर्घसन्धिः
रामः + धर्मात्मा विसर्गउकारः
हि + उदयस्थः - यण्सन्धिः
उदयस्थः + रविः - विसर्गउकारः

♦ कृदन्ताः
समारुहन् - सम् + आ + रुहन्
रराज - राज् दीप्तौ धातोः परस्मैपदि रूपस्य लिट् लकारः प्रथमपुरुषः
रराज - रेजतुः / रराजतुः - रेजुः / रराजुः
इन्द्रस्य इदम् - ऐन्द्रम्

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

चकार युद्धं तुमुलं देववृन्दे च पश्यति ।
सीताहरणजात् कोपाद्रामो धर्मभृतां वरः ॥४४॥

पदविभागः
चकार युद्धं तुमुलं देववृन्दे च पश्यति सीताहरणजात् कोपात् रामः धर्मभृतां वरः

अन्वयः

देववृन्दे पश्यति (सति) धर्मभृतां वरः रामः सीताहरणजात् कोपात्
तुमुलं युद्धं चकार ।

तात्पर्यम्

स्वस्य सुतस्य वधं श्रुत्वा रावणः विललाप । ततः रामरावणयोः मध्ये युद्धं अभवत् ।
देवपरिवारे पश्यति (सति) धर्मभृतां वरः श्रीरामः सीताहरणजात् कोपात् तुमुलं युद्धं
चकार ।

व्याकरणम्
♦सन्धिः
कोपात् + रामः - जश्त्वसन्धिः
♦ समासः
देवानाम् वृन्दः - देववृन्दः - षष्ठीतत्पुरुषः - तस्मिन्

चकार - डुकृञ् करणे धातोः परस्मैपदि रूपस्य लिट् लकारः प्रथमपुरुषः
चकार - चक्रतुः - चक्रुः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथागस्त्यस्य वचनात् रावणं लोककण्टकम् ।
जघान रामो लक्ष्मीवान् ब्राह्मेणासत्रेण तं रणे ॥ ४५॥

पदविभागः

अथ अगस्त्यस्य वचनात् रावणं लोककण्टकम् जघान रामः लक्ष्मीवान् ब्राह्मेणासत्रेण तं रणे

अन्वयः

अथ लक्ष्मीवान् रामः रणे अगस्त्यस्य वचनात् लोककण्टकम् रावणं तं ब्राह्मेणासत्रेण जघान ।

तात्पर्यम्

रामरावणयोः मध्ये युद्धं अभवत् । धर्मभृतां वरः श्रीरामः सीताहरणजात् कोपात् तुमुलं युद्धं चकार । अथ लक्ष्मीवान् रामः रणे अगस्त्यस्य वचनात् लोककण्टकम् रावणं तं ब्राह्मेणासत्रेण हतवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अथ + अगस्त्यस्य सवर्णदीर्घसन्धिः
रामः + लक्ष्मीवान् - विसर्गउकारः
♦ _समासः_
लोकस्य कण्टकः - लोककण्टकः - षष्ठीतत्पुरुषः
जघान - हन हिंसागत्योः धातोः परस्मैपदि रूपस्य लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *जघान - जघ्नतुः - जघ्नुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

मन्दोदरी वधं श्रुत्वा भर्तुः प्रियतरस्य सा ।
विललाप रणं गत्वा कुररीव भृशातुरा ॥ ४६॥

पदविभागः
मन्दोदरी वधं श्रुत्वा भर्तुः प्रियतरस्य सा विललाप रणं गत्वा कुररी इव भृशातुरा

अन्वयः
प्रियतरस्य भर्तुः वधं श्रुत्वा सा मन्दोदरी रणं गत्वा भृशातुरा कुररी इव विललाप ।

तात्पर्यम्

रामरावणयोः मध्ये युद्धं अभवत् । श्रीरामः सीताहरणजात् कोपात् तुमुलं युद्धं चकार ।
अथ रामः रणे अगस्त्यस्य वचनात् लोककण्टकम् रावणं ब्राह्मेणास्त्रेण हतवान् ।
प्रियतरस्य भर्तुः रावणस्य वधं श्रुत्वा सा मन्दोदरी रणं गत्वा भृशातुरा कुररी
इव विललाप ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

कुररी + इव - सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ समासः
मन्दम् उदरं यस्याः सा - मन्दोदरी - विशेषणपूर्वपदकर्मधारयसमासः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

विभीषणोऽथ रामेण सन्दिष्टः सह राक्षसैः ।
चकार दहनं तस्य रावणस्य गतायुषः ॥४७॥

पदविभागः
विभीषणः अथ रामेण सन्दिष्टः सह राक्षसैः चकार दहनं तस्य रावणस्य गतायुषः

अन्वयः

अथ रामेण सन्दिष्टः विभीषणः राक्षसैः सह तस्य गतायुषः रावणस्य दहनं चकार ।

तात्पर्यम्

रामरावणयोः मध्ये युद्धं अभवत् । श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावणं हतवान् । प्रियतरस्य भर्तुः रावणस्य वधं श्रुत्वा सा मन्दोदरी रणं गत्वा भृशातुरा कुररी इव विललाप । अथ रामेण सन्दिष्टः विभीषणः राक्षसैः सह तस्य गतायुषः रावणस्य दहनं कृतवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

विभीषणः + अथ - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धि :

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथाग्निवचनात् सीतां रामो वीक्ष्य सुनिर्मलाम् ।
सन्दिष्टो देववृन्दैश्च जग्राह पितृसन्निधौ ॥ ४८॥

पदविभागः
अथ अग्निवचनात् सीतां रामो वीक्ष्य सुनिर्मलाम् सन्दिष्टः देववृन्दैः च जग्राह पितृसन्निधौ

अन्वयः
अथ अग्निवचनात् रामः सुनिर्मलाम् सीतां वीक्ष्य च देववृन्दैः सन्दिष्टः (रामः) पितृसन्निधौ जग्राह ।

तात्पर्यम्
श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावणं हतवान् ।अथ रामेण सन्दिष्टः विभीषणः राक्षसैः सह तस्य गतायुषः रावणस्य दहनं कृतवान् । अथ अग्निवचनात् रामः सुनिर्मलाम् सीतां वीक्ष्य च देववृन्दैः सन्दिष्टः पितृसन्निधौ जग्राह । (दशरथः अपि देवैः सह रामरावणयुद्धम् दृष्टुम् आगतवान् इति ज्ञेयम्)

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अथ + अग्निवचनात् - सवर्णदीर्घसन्धिः
रामः + वीक्ष्य - विसर्गउकारः
सन्दिष्टः+ देववृन्दैः- विसर्गउकारः
देववृन्दैः + च - विसर्गसकारः

♦ समासः
देवानां वृन्दः देववृन्दः -षष्ठीतत्पुरुषः
जग्राह - ग्रह् धातोः लिट् लकारः *जग्राह - जगृहतुः - जगृहुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

तवैव युक्तं कर्मैतत् सर्वलोकभयङ्करम् ।
तद्वैदेह्या; कृते राम सा तु लक्ष्मीर्भवान् स्वभूः ॥४९॥

पदविभागः

तव एव युक्तं कर्मैः तत् सर्वलोकभयङ्करम् तद् वैदेह्या; कृते राम सा तु लक्ष्मीः भवान् स्वभूः

अन्वयः
हे राम! वैदेह्या; कृते तव एतत् सर्वलोकभयङ्करम् कर्म युक्तमेव । सा तु लक्ष्मीः भवान् स्वभूः ।

तात्पर्यम्
श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावणं हतवान् । अथ अग्निवचनात् रामः सुनिर्मलाम् सीतां वीक्ष्य च देववृन्दैः सन्दिष्टः पितृसन्निधौ जग्राह । अथ देवाः अवदन् । हे राम! वैदेह्या; कृते तव एतत् सर्वलोकभयङ्करम् कर्म युक्तमेव । (हे राम!) सा तु लक्ष्मीः भवान् स्वभूः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

तव + एव - वृद्धिसन्धिः
तत् + वैदेह्याः - जश्त्वसन्धिः
लक्ष्मीः+ भवान् विसर्गरिफः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

इत्येवं देवसंघैश्च मुनिभिश्चाभिपूजितः ।
लक्ष्मणश्च तुतोषाथ रामो विश्वासमाययौ ॥ ५०॥

पदविभागः

इति एवं देवसंघैः च मुनिभिः च अभिपूजितः लक्ष्मणः च तुतोष अथ रामः विश्वासम् आययौ

अन्वयः
इति एवं देवसंघैः च मुनिभिः च अभिपूजितः । लक्ष्मणः च तुतोष । अथ रामः विश्वासम् आययौ

तात्पर्यम्

श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावणं हतवान् । अथ देवाः अवदन् । हे राम! वैदेह्या; कृतेतव एतत् सर्वलोकभयङ्करम् कर्म युक्तमेव । हे राम! सा तु लक्ष्मीः भवान् स्वभूः ।इति एवं देवसंघैः च मुनिभिः च अभिपूजितः । लक्ष्मणः च तुतोष । अथ रामः विश्वासम् प्राप्तवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
इति + एवं - यण्सन्धिः
देवसंघैः + च - विसर्गसकारः
मुनिभिः + च विसर्गसकारः
लक्ष्मणः + च विसर्गसकारः
तुतोष + अथ - सवर्णदीर्घसन्धिः
♦ समासः
देवानाम् संघः देवसंघः - षष्ठीतत्पुरुषः
तुतोष - तुष् धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *तुतोष तुतुषतुः तुतुषुः*
आययौ - आ उपसर्गपूर्वक या धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *ययौ ययतुः ययुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

विभीषणस्य धर्मात्मा सत्यसन्ध उदारधीः ।
कारयामास लक्ष्मीवान् अनुजेनाभिषेचनम् ॥ ५१॥

पदविभागः
विभीषणस्य धर्मात्मा सत्यसन्धः उदारधीः कारयामास लक्ष्मीवान् अनुजेन अभिषेचनम्

अन्वयः
धर्मात्मा सत्यसन्धः उदारधीः लक्ष्मीवान् (रामः) विभीषणस्य अभिषेचनम् अनुजेन (लक्ष्मणेन) कारयामास ।

तात्पर्यम्

श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावणं हतवान् । अथ देवसंघैः च मुनिभिः च अभिपूजितः ।
लक्ष्मणः च तुतोष । अथ रामः विश्वासम् प्राप्तवान् । धर्मात्मा सत्यसन्धः उदारधीः लक्ष्मीवान् श्रीरामः विभीषणस्य अभिषेचनं लक्ष्मणेन कारयामास ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सत्यसन्धः + उदारधीः - विसर्गलोपः
अनुजेन + अभिषेचनम्- सवर्णदीर्घसन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततः पुष्पकमारुह्य सह मित्रैर्जगत्पतिः ।
भार्यानुजाभ्यां सहितः किष्किन्धां प्राप राघवः ॥५२॥

पदविभागः

ततः पुष्पकम् आरुह्य सह मित्रैः जगत्पतिः भार्यानुजाभ्यां सहितः किष्किन्धां प्राप राघवः

अन्वयः
ततः जगत्पतिः राघवः भार्यानुजाभ्यां सहितः मित्रैः सह पुष्पकम् आरुह्य किष्किन्धां प्राप ।

तात्पर्यम्
श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावण हतवान् । लक्ष्मीवान् श्रीरामः विभीषणस्य अभिषेचनं लक्ष्मणेन कारयामास । ततः जगत्पतिः रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सहितः च मित्रैः सह पुष्पकम् आरुह्य किष्किन्धां प्राप्तवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
मित्रैः + जगत्पतिः - विसर्गरिफः
♦ समासः
जगतः पतिः - जगत्पतिः - षष्ठीतत्पुरुषः
♦कृदन्ताः
आरुह्य - आ + रुह् + ल्यप् प्रत्ययः
♦ तद्धितान्ताः
रघोः अपत्यं पुमान् राघवः

प्राप प्र + आप् व्याप्तौ धातोः लिट् लकारः प्रथमपुरुषः *आप आपतुः आपुः*

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

किष्किन्धानिलयाः सर्वाः कपिनां योषितः प्रियाः ।
सीताकुतूहलात् पुष्पं विमानं ताः समारुहन् ॥ ५३॥

पदविभागः

किष्किन्धानिलयाः सर्वाः कपिनां योषितः प्रियाः सीताकुतूहलात् पुष्पं विमानं ताः समारुहन्

अन्वयः
सीताकुतूहलात् किष्किन्धानिलयाः सर्वाः कपिनां योषितः प्रियाः ताः पुष्पं विमानं समारुहन् ।

तात्पर्यम्

श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावण हतवान् । ततः जगत्पतिः रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सहितः च मित्रैः सह पुष्पकम् आरुह्य किष्किन्धां प्राप्तवान् ।सीताकुतूहलात् किष्किन्धानिलयाः सर्वाः कपिनां योषितः प्रियाः ताः पुष्पं विमानं समारुहन् ।

व्याकरणम्ः
♦ समासः
सीताकुतूहलात् - सीतां दृष्टुं कुतूहलात् - मध्यमपदलोपि

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथ दाशरथिः श्रीमान् भरतं दृष्टुमिच्छया ।
भरद्वाजाश्रमं प्राप्तः तत्र तेन निवारितः ॥ ५४॥

पदविभागः

अथ दाशरथिः श्रीमान् भरतं दृष्टुम इच्छया भरद्वाजाश्रमं प्राप्तः तत्र तेन निवारितः

अन्वयः

अथ तेन तत्र निवारितः श्रीमान् दाशरथिः भरतं दृष्टुम इच्छया
भरद्वाजाश्रमं प्राप्तः

तात्पर्यम्

श्रीरामः रणे लोककण्टकम् रावण हतवान् । लक्ष्मीवान् श्रीरामः विभीषणस्य अभिषेचनं लक्ष्मणेन कारयामास । ततः जगत्पतिः रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सहितः च मित्रैः सह पुष्पकम् आरुह्य किष्किन्धां प्राप्तवान् । अथ सुग्रिवेण निवारितः श्रीमान् दाशरथिः भरतं दृष्टुम् इच्छया भरद्वाजाश्रमं प्राप्तवान् ।

व्याकरणम्

♦ समासः
भरद्वाजस्य आश्रमम् - भरद्वाजाश्रमम् - षष्ठीतत्पुरुषः
♦ कृदन्ताः
दृष्टुम् - दृश् + तुमुन् प्रत्य यः
प्राप्तः - प्र + आप् + क्त प्रत्ययः
♦ _तद्धिदान्ताः_
दशरथस्य अपत्यं पुमान् दाशरथिः श्रीः अस्य अस्ति इति श्रीमान्

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

भरतस्यान्तिकं रामः प्रेषयामास मारुतिम् ।
रामस्यादर्शनाद्वह्निप्रवेशं कांक्षतो भृशं ॥ ५५॥

पदविभागः

भरतस्य अन्तिकं रामः प्रेषयामास मारुतिम् रामस्य अदर्शनात् वह्निप्रवेशं कांक्षतः भृशं

अन्वयः

रामः, रामस्य अदर्शनात् भृशं वह्निप्रवेशं कांक्षतः भरतस्य अन्तिकं मारुतिम् प्रेषयामास ।

तात्पर्यम्

रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सहितः च मित्रैः सह पुष्पकम् आरुह्य किष्किन्धां प्राप्तवान् । अथ सुग्रिवेण निवारितः श्रीमान् दाशरथिः भरतं दृष्टुम् इच्छया भरद्वाजाश्रमं प्राप्तवान् । रामः, रामस्य अदर्शनात् भृशं वह्निप्रवेशं कांक्षतः भरतस्य अन्तिकं मारुतिम् प्रेषयामास ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
भरतस्य + अन्तिकं- सवर्णदीर्घसन्धिः
रामस्य + अदर्शनात् सवर्णदीर्घसन्धिः
अदर्शनात् + वह्निप्रवेशं - जश्त्वसन्धिः
कांक्षतः + भृशं - विसर्गउकारः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

तत्र तेन मुनीन्द्रेण सानुजः ससुहृद्गणः ।
सन्तोषविवशेनाथ रामोऽपि विधिपूजितः ॥ ५६॥

पदविभागः
तत्र तेन मुनीन्द्रेण सानुजः ससुहृद्गणः सन्तोषविवशेन अथ रामः अपि विधिपूजितः

अन्वयः
अथ तत्र रामः सानुजः ससुहृद्गणः अपि तेन मुनीन्द्रेण सन्तोषविवशेन विधिपूजितः ।

तात्पर्यम्

सुग्रिवेण निवारितः श्रीमान् दाशरथिः भरतं दृष्टुम् इच्छया भरद्वाजाश्रमं प्राप्तवान् । रामः, रामस्य अदर्शनात् भृशं वह्निप्रवेशं कांक्षतः भरतस्य अन्तिकं मारुतिम् प्रेषयामास ।अथ तत्र रामः लक्ष्मणः ससुहृद्गणः अपि तेन भरद्वाजमुनिना सन्तोषविवशेन विधिपूजितः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
सन्तोषविवशेन + अथ- सवर्णदीर्घसन्धिः
रामः + अपि विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः

♦ समासः
मुनीनाम् इन्द्रः - मुनीन्द्रः - षष्ठीतत्पुरुषः
अनुजेन सह वर्तते इति सानुजः - सहपूर्वपदकर्मधारयसमासः
सुहृद्गणेन सह वर्तते इति ससुहृद्गणः - सहपूर्वपदकर्मधारयसमासः
विधिना पूजितः - विधिपूजितः - तृतीयातत्पुरुषः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रामोऽथ सह संगम्य भरतेनारिघातिना ।
अयोध्यां प्राविशत् तूर्णं मातृभिश्चाभिनन्दितः ॥५७॥

पदविभागः
रामः अथ सह संगम्य भरतेन अरिघातिना अयोध्यां प्राविशत् तूर्णं मातृभिः च अभिनन्दितः

अन्वयः
अथ रामः अरिघातिना भरतेन सह संगम्य मातृभिः च अभिनन्दितः तूर्णं अयोध्यां प्राविशत् ।

तात्पर्यम्

सुग्रिवेण निवारितः श्रीमान् दाशरथिः भरतं दृष्टुम् इच्छया भरद्वाजाश्रमं प्राप्तवान् । अथ तत्र रामः लक्ष्मणः ससुहृद्गणः अपि तेन भरद्वाजमुनिना सन्तोषविवशेन विधिपूजितः । अथ रामः अरिघातिना भरतेन सह संगम्य मातृभिः च अभिनन्दितः तूर्णं अयोध्यां प्राविशत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
रामः + अथ- विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
रामः + अपि विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः
भरतेन + अरिघातिना - सवर्णदीर्घसन्धिः
मातृभिः +च - विसर्गसकारः
च + अभिनन्दितः - सवर्णदीर्घसन्धिः

♦ _समासः_
अरीणां घातकः - अरिघातिन् - षष्ठीतत्पुरुषः - तेन

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथायोध्यानिवासास्ते जनाः सर्वेऽपि तोषिताः ।
अभिगम्याब्रुवन् रामं धन्याः वयमिति द्रुतम् ॥ 58॥

पदविभागः
अथ अयोध्यानिवासाः ते जनाः सर्वे अपि तोषिताः अभिगम्य अब्रुवन् रामं धन्याः वयम् इति द्रुतम्

अन्वयः
अथ तोषिताः अयोध्यानिवासाः ते सर्वे जनाः अपि रामं द्रुतं अभिगम्य वयं धन्याः इति अब्रुवन् ।

तात्पर्यम्

अथ रामः अरिघातिना भरतेन सह संगम्य मातृभिः च अभिनन्दितः तूर्णं अयोध्यां प्राविशत् । अथ तोषिताः अयोध्यानिवासाः ते सर्वे जनाः अपि रामं द्रुतं अभिगम्य वयं धन्याः इति अब्रुवन् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
अथ + अयोध्यानिवासाः सवर्णदीर्घसन्धिः
अयोध्यानिवासाः + ते - विसर्गसकारः
सर्वे + अपि पूर्वरूपसन्धिः
अभिगम्य + अब्रुवन् -सवर्णदीर्घसन्धिः
धन्याः + वयम् - विसर्गलोपः

♦ समासः
अयोध्यायां निवासाः अयोध्यानिवासाः - सप्तमीतत्पुरुषः
॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

चातकास्तु घनान् दृष्ट्वा मयूराश्च यथा शिशून् ।
आसाद्य मातरस्तोषं तथा प्रापुर्जना भुवि ॥ ५९॥

पदविभागः

चातकाः तु घनान् दृष्ट्वा मयूराः च यथा शिशून् आसाद्य मातरः तोषं तथा प्रापुः जनाः भुवि

अन्वयः

यथा चातकाः मयूराः च घनान् दृष्ट्वा तोषं प्रापुः (तथा) भुवि जनाः मातरः च शिशून् आसाद्य (प्रापुः) ।

तात्पर्यम्

अथ रामः अरिघातिना भरतेन सह संगम्य मातृभिः च अभिनन्दितः तूर्णं अयोध्यां प्राविशत् । अथ तोषिताः अयोध्यानिवासाः ते सर्वे जनाः अपि रामं द्रुतं अभिगम्य वयं धन्याः इति अब्रुवन् । यथा चातकाः मयूराः च घनान् दृष्ट्वा तोषं प्रापुः (तथा) भुवि जनाः मातरः च शिशून् आसाद्य (प्रापुः) ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
चातकाः + तु - विसर्गसकारः
मयूराः + च विसर्गसकारः
मातरः + तोषं विसर्गसकारः
प्रापुः + जनाः - विसर्गरिफः
जनाः + भुवि - विसर्गलोपः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथाभिषेकं रामस्य वसिष्ठाद्या मुदान्विदाः ।
सहिता मन्त्रिभिश्चक्रुः वसवो वासवं यथा ॥६०॥

पदविभागः

अथ अभिषेकं रामस्य वसिष्ठाद्याः मुदान्विदाः सहिताः मन्त्रिभिः चक्रुः वसवः वासवं यथा

अन्वयः

अथ रामस्य अभिषेकं मुदान्विदाः वसिष्ठाद्याः मन्त्रिभिः सहिताः यथा वसवः वासवं चक्रुः ।

तात्पर्यम्

अथ तोषिताः अयोध्यानिवासाः ते सर्वे जनाः अपि रामं द्रुतं अभिगम्य वयं धन्याः इति अब्रुवन् । यथा चातकाः मयूराः च घनान् दृष्ट्वा तोषं प्रापुः (तथा) भुवि जनाः मातरः च शिशून् आसाद्य (प्रापुः) । अथ रामस्य अभिषेकं मुदान्विदाः वसिष्ठाद्याः मन्त्रिभिः सहिताः यथा अष्टवसवः इन्द्रं चक्रुः ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः:
अथ + अभिषेकं - सवर्णदीर्घसन्धिः

वसिष्ठाद्याः + मुदान्विदाः - विसर्गलोपः

सहिताः + मन्त्रिभिः विसर्गलोपः

मन्त्रिभिः + चक्रुः - विसर्गसकारः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकाः

अभिषेकोत्सवे सर्वे सुग्रीवाद्याः कपीश्वराः ।
यथार्हं पूजिताश्चासन् स्रग्गन्धाम्बरभूषणैः ॥६१॥

विशिष्य मुक्ताहारेण सीतया हनुमान् मुदम् ।
पूजितश्च तथा लेभे यथा सीतावलोकने ॥ ६२॥

सर्वासां वानरीणां च कौसल्या पुत्रवत्सला।
भूषणैर्भूषयामास वस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः ॥ ६३॥

पदविभागः

अभिषेकोत्सवे सर्वे सुग्रीवाद्याः कपीश्वराः यथार्हं पूजिताः च आसन् स्रग्गन्धाम्बरभूषणैः
विशिष्य मुक्ताहारेण सीतया हनुमान् मुदम् पूजितः च तथा लेभे यथा सीतावलोकने
सर्वासां वानरीणां च कौसल्या पुत्रवत्सला भूषणैः भूषयामास वस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः

अन्वयः

अभिषेकोत्सवे सर्वे सुग्रीवाद्याः कपीश्वराः यथार्हं स्रग्गन्धाम्बरभूषणैः पूजिताः च आसन् ।
यथा सर्वासां वानरीणां पुत्रवत्सला कौसल्या वस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः भूषणैः च भूषयामास
। तथा विशिष्य मुक्ताहारेण सीतया पूजितः हनुमान् सीतावलोकने मुदं लेभे ।

तात्पर्यम्

अथ रामस्य अभिषेकं मुदान्विदाः वसिष्ठाद्याः मन्त्रिभिः सहिताः यथा अष्टवसवः
इन्द्रं चक्रुः । अभिषेकोत्सवे सर्वे सुग्रीवाद्याः कपीश्वराः यथार्हं स्रग्गन्धाम्बरभूषणैः
पूजिताः च आसन् । यथा सर्वासां वानरीणां पुत्रवत्सला कौसल्या वस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः
भूषणैः च भूषयामास ।तथा विशिष्य मुक्ताहारेण सीतया पूजितः हनुमान् सीतावलोकने
मुदं लेभे ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

पूजिताः+ च - विसर्गसकारः

च + आसन् - सवर्णदीर्घसन्धिः

पूजितः + च - विसर्गसकारः

भूषणैः + भूषयामास -विसर्गरिफः

♦ _समासः_

स्रग्गन्धाम्बरभूषणै - स्रग् च गन्धः च अम्बरः च भूषणानि च - इतरेतरद्वन्दवसमासः

वस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः - वस्त्रम् च चन्दनं च कुङ्कुमम् च इतरेतरद्वन्दवसमासः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकाः

http://sreegurukrupa.blogspot.com/

रामाज्ञया सर्वेऽपि सुग्रीवादिप्लवंगमाः ।
किष्किन्धां लेभिरे कृच्छ्रात् श्रीरामवोरहातुराः ॥६४॥

अतिभक्तो दीर्घजीवी लङ्गासमरसाधकः ।
अनुज्ञातः स रामेण लङ्कां प्रायात् विभीषणः ॥ ६५॥

पदविभागः

रामाज्ञया सर्वे अपि सुग्रीवादिप्लवंगमाः किष्किन्धां लेभिरे कृच्छ्रात् श्रीरामविरहातुराः
अतिभक्त दीर्घजीवी लङ्गासमरसाधकः अनुज्ञातः सः रामेण लङ्कां प्रायात् विभीषणः

अन्वयः

रामाज्ञया सर्वे अपि सुग्रीवादिप्लवंगमाः श्रीरामविरहातुराः कृच्छ्रात् किष्किन्धां लेभिरे ।
अतिभक्तः दीर्घजीवी लङ्गासमरसाधकः रामेण अनुज्ञातः सः विभीषणः लङ्कां प्रायात् ।

तात्पर्यम्

यथा सर्वासां वानरीणां पुत्रवत्सला कौसल्या वस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः भूषणैः च भूषयामास ।तथा विशिष्य मुक्ताहारेण सीतया पूजितः हनुमान् सीतावलोकने मुदं लेभे । रामाज्ञया सर्वे अपि सुग्रीवादिप्लवंगमाः श्रीरामविरहातुराः कृच्छ्रात् किष्किन्धां लेभिरे । अतिभक्तः दीर्घजीवी लङ्गासमरसाधकः रामेण अनुज्ञातः सः विभीषणः लङ्कां प्रायात् ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः

सर्वे + अपि - पूरंवरूपसन्धिः

अतिभक्तः + दीर्घजीवी - विसर्गलोपः

♦ समासः

रामस्य आज्ञा - रामाज्ञा -षष्ठीतत्पुरुषः - तया

श्रीरामविरहेन आतुराः - श्रीरामविरहातुराः - तृतीयातत्पुरुषः

लङ्कासमरे साधकः लङ्गासमरसाधक सप्तमीतत्पुरुषः

दीर्घं जीवः अस्य अस्ति इति दीर्घजीवी

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः*

पितुस्सिंहासनं प्राप्य भ्रातृभिस्सहितोऽनघः ।
विरराज तथा रामो यथा विष्णुस्त्रिविष्टपे ॥ ६६॥

पदविभागः

पितुः सिंहासनं प्राप्य भ्रातृभिः सहितः अनघः विरराज तथा रामः यथा विष्णुः त्रिविष्टपे

अन्वयः

अनघः रामः भ्रातृभिः सहितः पितुः सिंहासनं प्राप्य यथा विष्णुः त्रिविष्टपे (विरराज) तथा विरराज ।

तात्पर्यम्

अतिभक्तः दीर्घजीवी लङ्कासमरसाधकः रामेण अनुज्ञातः सः विभीषणः लङ्कां प्रायात् । अनघः रामः भ्रातृभिः सहितः पितुः सिंहासनं प्राप्य यथा विष्णुः स्वर्गे रराज तथा विरराज ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः

पितुः + सिंहासनं - विसर्गसकारः
भ्रातृभिः + सहितः विसर्गसकारः
सहितः + अनघः - विसर्गउकारः
रामः + यथा- विसर्गउकारः
विष्णुः + त्रिविष्टपे - विसर्गसकारः
♦ समासः
अनघः - न अघः विद्यते यस्मिन् सः - नञ्बहुव्रीहिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ युद्धकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

लक्ष्मणानुमते रामो यौवराज यं तु दत्तवान् ।
भरतायाप्रमेयाय प्राणात् प्रियतराय सः ॥ ६७॥

चत्वारस्ते महात्मानः सभार्या रघुसत्तमाः ।
खे सतारो यथा चन्द्रः तथा रेजुः स्वपत्तने ॥ ६८ ॥

पदविभागः

लक्ष्मणानुमते रामः यौवराज्यं तु दत्तवान् भरताय अप्रमेयाय प्राणात् प्रियतराय सः चत्वारः ते महात्मानः सभार्याः रघुसत्तमाः खे सतारः यथा चन्द्रः तथा रेजुः स्वपत्तने

अन्वयः

सः रामः लक्ष्मणानुमते प्राणात् प्रियतराय अप्रमेयाय भरताय यौवराज्यं दत्तवान् । ते महात्मानः रघुसत्तमाः चत्वारः सभार्याः यथा खे सतारः सह चन्द्रः रेजुः तथा स्वपत्तने रेजुः ।

तात्पर्यम्

अनघः रामः भ्रातृभिः सहितः पितुः सिंहासनं प्राप्य यथा विष्णुः स्वर्गे रराज तथा विरराज । सः रामः लक्ष्मणानुमते प्राणात् प्रियतराय अप्रमेयाय भरताय यौवराज्यं दत्तवान् । ते महात्मानः रघुसत्तमाः चत्वारः सभार्याः यथा आकाशे सतारः सह चन्द्रः रेजुः तथा स्वनगरे रेजुः ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः

लक्ष्मणानुमतेः + रामः - विसर्गलोपः

रामः + यौवराज्यम् - विसर्गउकारः

भरताय + अप्रमेयाय - सवर्णदीर्घसन्धिः

चत्वारः + ते - विसर्गसकारः

सभार्याः + रघिसत्तमाः - विसर्गलोपः

सतारः + यथाः - विसर्गउकारः

♦ समासः

ताराभिः सह वर्तते इति - सतारः -सहपूर्वपदकर्मपदसमासः

॥ इति श्रीरामोदन्ते युद्धकाण्डः समाप्तः ॥

॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

http://sreegurukrupa.blogspot.com/

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

राजा पर्यग्रहीदेव भार्यां रावणदूषिताम्।
इत्यज्ञजनवादेन रामस्तत्याज मैथिलीम् ॥ १॥

पदविभागः

राजा पर्यग्रहीत् एव भार्यां रावणदूषिताम् इति अज्ञनवादेन रामः तत्याज मैथिलीम्

अन्वयः

राजा (रामः) रावणदूषिताम् भार्यां पर्यग्रहीत् एव इति अज्ञजनवादेन
रामः मैथिलीम् तत्याज ।

तात्पर्यम्

राजा (रामः) रावणदूषिताम् भार्यां पर्यग्रहीत् एव इति अज्ञजनवादेन
रामः मैथिलीम् त्यक्तवान् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
पर्यग्रहीत् + एव जश्त्वसन्धिः

इति + अज्ञजनवादेन - यण्सन्धिः

रामः + तत्याज - विसर्गसकारः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

तद्विदित्वाऽथ वाल्मीकिः आनीयैनां निजाश्रमम् ।
अन्तर्वत्निं समाश्वास्य तत्रैवावासयत् सुखम् ॥ २॥

पदविभागः

तत् विदित्वा अथ वाल्मीकिः आनीय एनां निजाश्रमम् अन्तर्वत्निं समाश्वास्य तत्र एव अवासयत् सुखम्

अन्वयः

अथ तत् विदित्वा वाल्मीकिः एनां अन्तर्वत्निं निजाश्रमम् आनीय समाश्वास्य तत्र एव सुखम् अवासयत् ।

तात्पर्यम्

राजा (रामः) रावणदूषिताम् भार्यां पर्यग्रहीत् एव इति अज्ञजनवादेन रामः मैथिलीम् त्यक्तवान् । अथ तत् ज्ञात्वा वाल्मीकिः एनां गर्भिणीं निजाश्रमम् आनीय समाश्वास्य तत्र एव सुखम् अवासयत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
तत् + विदित्वा - जश्त्वसन्धिः

आनीय + एनां - वृद्धिसन्धिः

तत्र + एव - वृद्धिसन्धिः

एव + अवासयत् - सवर्णदीर्घसन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ऋषिभिः प्रार्थितस्याथ राघवस्य नियोगतः ।
शत्रुघ्नो लवणं युद्धे निहत्यैनानपालयत् ॥३॥

पदविभागः

ऋषिभिः प्रार्थितस्य अथ राघवस्य नियोगतः शत्रुघ्नः लवणं युद्धे निहत्य एनान् अपालयत्

अन्वयः

अथ ऋषिभिः प्रार्थितस्य राघवस्य नियोगतः शत्रुघ्नः युद्धे लवणं निहत्य एनान् अपालयत् ।

तात्पर्यम्

अथ वाल्मीकिः एनां गर्भिणीं निजाश्रमम् आनीय समाश्वास्य तत्र एव सुखम् अवासयत् । अथ ऋषिभिः प्रार्थितस्य राघवस्य नियोगतः शत्रुघ्नः युद्धे लवणं निहत्य एनान् अपालयत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
प्रार्थितस्य + अथ - सवर्णदीर्घसन्धिः
शत्रुघ्नः + लवणं - विसर्गउकारः
निहत्य + एनान् - वृद्धिसन्धिः
लवणः - विश्रवसः दौहित्रः (राक्षसः)

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

रामे हेममयीं पत्नीं कृत्वा यज्ञं वितन्वति ।
आनीय ससुतां सीतां तस्मै प्राचेतसो ददौ ॥४॥

पदविभागः

रामे हेममयीं पत्नीं कृत्वा यज्ञं वितन्वति आनीय ससुतां सीतां तस्मै प्राचेतसः ददौ

अन्वयः

हेममयीं पत्नीं कृत्वा यज्ञं वितन्वति रामे प्राचेतसः ससुतां सीतां आनीय तस्मै ददौ ।

तात्पर्यम्

अथ वाल्मीकिः एनां गर्भिणीं निजाश्रमम् आनीय समाश्वास्य तत्र एव सुखम् अवासयत् । अथ शत्रुघ्नः युद्धे लवणं निहत्य एनान् अपालयत् । सुवर्णमयीं पत्नीं कृत्वा यज्ञं वितन्वति रामे वाल्मीकिः ससुतां सीतां आनीय तस्मै ददौ ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
प्राचेतसः + ददौ - विसर्गउकारः

♦ समासः
सुताभ्यां सह वर्तते इति ससुता - सहपूर्वपदबहुव्रीहिसमासः - ताम्

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

शङ्क्यमाना पुनश्चैवं रामेण जनकात्मजा ।
भूम्या प्रार्थितया दत्तं विवरं प्राविवेश सा ॥५॥

पदविभागः

शङ्क्यमाना पुनः च एवं रामेण जनकात्मजा भूम्या प्रार्थितया दत्तं विवरं प्राविवेश सा

अन्वयः

एवं रामेण पुनः शङ्क्यमाना जनकात्मजा सा प्रार्थितया भूम्या दत्तं विवरं प्राविवेश ।

तात्पर्यम्

अथ शत्रुघ्नः युद्धे लवणं निहत्य एनान् अपालयत् । सुवर्णमयीं पत्नीं कृत्वा यज्ञं वितन्वति रामे वाल्मीकिः ससुतां सीतां आनीय तस्मै ददौ ।एवं रामेण पुनः
शङ्क्यमाना जनकात्मजा सा प्रार्थितया भूम्या दत्तं विवरं प्राविवेश ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः:
पुनः + च - विसर्गसकारः

च + एवं - वृद्धिसन्धिः

♦ समासः
जनकस्य आत्मजा - जनकात्मजा - षष्ठीतत्पुरुषः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

अथ रामस्य निर्देशात् पौरैः सह वनौकसः ।
निमज्ज्य सरयूतीर्थे देहं त्यक्त्वा दिवं ययुः ॥६॥

पदविभागः

अथ रामस्य निर्देशात् पौरैः सह वनौकसः निमज्ज्य सरयूतीर्थे देहं त्यक्त्वा दिवं ययुः

अन्वयः

अथ रामस्य निर्देशात् पौरैः सह वनौकसः सरयूतीर्थे निमज्ज्य देहं त्यक्त्वा दिवं ययुः ।

तात्पर्यम्

अथ सुवर्णमयीं पत्नीं कृत्वा यज्ञं वितन्वति रामे वाल्मीकिः ससुतां सीतां आनीय तस्मै ददौ । एवं रामेण पुनः शङ्क्यमाना जनकात्मजा सा प्रार्थितया भूम्या दत्तं विवरं प्राविवेश । अथ रामस्य निर्देशात् जनैः सह वानराः सरयूतीर्थे निमज्ज्य देहं त्यक्त्वा दिवं ययुः ।

व्याकरणम्

♦ समासः
वनं ओकः येषां ते - वनौकसः - समानाधिकरणबहुव्रीहिसमासः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

ततो भरतशत्रुघ्नौ निजं रूपमवापतुः ।
रामोऽपि मानुषं देहं त्यक्त्वा धामाविशत् स्वकम् ॥७॥

पदविभागः

ततः भरतशत्रुघ्नौ निजं रूपम् अवापतुः रामः अपि मानुषं देहं त्यक्त्वा धाम आविशत् स्वकम्

अन्वयः

ततः भरतशत्रुघ्नौ निजं रूपम् अवापतुः । रामः अपि स्वकं मानुषं देहं त्यक्त्वा धाम आविशत् ।

तात्पर्यम्

रामेण पुनः शङ्क्यमाना जनकात्मजा सा प्रार्थितया भूम्या दत्तं विवरं प्राविवेश । अथ रामस्य निर्देशात् जनैः सह वानराः सरयूतीर्थे निमज्ज्य देहं त्यक्त्वा दिवं ययुः ।ततः भरतशत्रुघ्नौ निजं रूपम् अवापतुः । रामः अपि स्वकं मानुषं देहं त्यक्त्वा धाम आविशत् ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
ततः +भरतशत्रुघ्नौ - विसर्गउकारः
रामः + अपि - विसर्गउकारः पूर्वरूपसन्धिः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

श्रीरामोदन्तमाख्यातम् इदं मन्दधिया मया ।
समीक्ष्य निपुणैस्सद्भिः संशोध्य परिगृह्यताम् ॥८॥

पदविभागः

श्रीरामोदन्तम् आख्यातम् इदं मन्दधिया मया समीक्ष्य निपुणैः सद्भिः संशोध्य परिगृह्यताम्

अन्वयः

इदं श्रीरामोदन्तम् मन्दधिया मया आख्यातम् निपुणैः सद्भिः समीक्ष्य संशोध्य परिगृह्यताम् ।

तात्पर्यम्

इदं श्रीरामोदन्तम् मन्दधिया मया आख्यातम् निपुणैः सद्भिः समीक्ष्य संशोध्य परिगृह्यताम् ।

व्याकरणम्

♦ सन्धिः
निपुणैः + सद्भिः विसर्गसकारः

॥ श्रीरामोदन्तः ॥ ॥ अथ उत्तरकाण्डः ॥

मूलश्लोकः

यस्तु दाशरथिर्भूत्वा रणे हत्वा च रावणम् ।
ररक्ष लोकान् वैकुण्ठः स मां रक्षतु चिन्मयः ॥९॥

पदविभागः

यः तु दाशरथिः भूत्वा रणे हत्वा च रावणम् ररक्ष लोकान् वैकुण्ठः सः मां रक्षतु चिन्मयः

अन्वयः

यः तु दाशरथिः भूत्वा रणे रावणम् च हत्वा लोकान् ररक्ष सः चिन्मयः वैकुण्ठः मां रक्षतु ।

तात्पर्यम्

यः दाशरथिः भूत्वा रणे रावणम् हत्वा च लोकान् ररक्ष सः चिन्मयः वैकुण्ठः मां रक्षतु ।

व्याकरणम्
♦ सन्धिः
यः + तु - विसर्गसकारः
दाशरथिः + भूत्वा - विसर्गरिफः
सः + माम् - विसर्गलोपः

दशरथस्य अपत्यं पुमान् दाशरथिः

॥ इति श्रीरामोदन्ते उत्तरकाण्डः समाप्तः ॥

॥ इति श्रीरामोदन्तं समाप्तम् ॥